

ВЕСТИНИК

Литературен

ВЕСТИНИК

Една епоха в идеи

Стивън Пинкър
Тери Игълтън
Марджъри Перлоф
Марта Нусбаум
Лоурънс Уешлър

Давид Албахари

Фрагменти от новата му книга –
„Кравата е самотно животно”
Теодора Тодорова за „Пиявиците”

Критика

Кристина Йорданова за Галин Никифоров
Мая Горчева за Христо Карастоянов

Проза

Едуард Родити
Любомир Николов

Абонирайте се

за „Литературен вестник”!
Можете да го направите в клоновете на

Български пощи - каталожен номер **424.**

Цена за цялата година: 63 лв.; за шест
месеца: 37,50 лв.; за три месеца: 18 лв.

Възможност за абонамент по електронен
път на адрес: <http://www.dobipress.bg>

Гарсия Родеро

Непредвидимо минало

Цветан Марангозов

*Търсейки еликсира на безсмъртието,
даоистите в древен Китай откриват барута.*

Живакът се свида, живеецът линее. Боклукът се крие под снежния каймак.

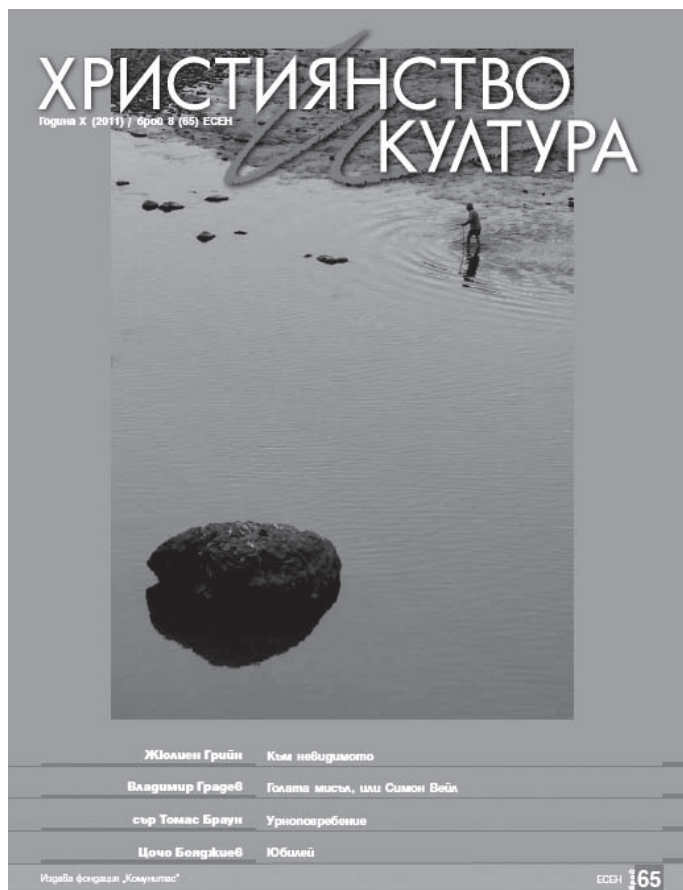
В пашкула на топлата стая един достолепен безделник, скучаещ финалист, телохранител на пороците си и пр. предлага изпъкваща липса в нереално време. Не очаква от никого благодарност за това, че спестява присъствието си.

Омерзен от битовите сложети на тялото, изпитва необходимост от мисловно бохемство, от фриволни тези, от самооприцание, което да разклати закостенялото му бездушие.

И отново праведникът. Не се счита за праведник (*срамна претенция*). Спазва правилата разкрепостено. Не вярва на смиренито, възприема го като насилие (*Tugendterror*). Праведникът не събужда любопитството му. Не обещава разказ. Интересуват го терзанията на добронамерения злодей. Интересуват го безпътиците в единствената посока. Неведнъж е извървял разстоянието до загънения му край; и неведнъж си е ял попарата до пълно преяждане. Не той, инстинктът му бил циничен. Не той, мозъкът му страдал от етична недостатъчност. Той самият пребивавал някъде между мозъка и инстинкта, някъде

в спиралата на персоналната мъглявина. Възприемал себеподобните като през грапаво стъкло. Едва разфокусиран, погледът му откривал контурите на същественото (*същественото, което се криело зад кристалната яснота на зрителните измами*). Художник би го разбрал най-добре. Вятърът хлопа в капандурата... Събуди го желанието да не се събужда повече, но ето, събуди се и продължава да присъства заради едно животно, заради един котарак, който изпълзва сутрин изпод юргана; той се прозява и котаракът се прозява, той се протяга и котаракът се протяга; и ближе с грапавото си езиче бръчките на челото му. Представама: не се събужда повече и котаракът остава сам (*ужас!*), ще го търси из улиците; невидял през живота си мишка, свикнал на скъпи консерви, ще умре от глад; или (*да не чуе дяволът*) някой тъжен циганин ще му одере красивата козина. Как да го лиши от дългогодишния им съвместен живот, от денонощната близост, от мъчаливото им съгласие по всички екзистенциални въпроси. „Ето го и азът, еди-кой си, някой си, този мозък тук: сбор от несвързани модули... осъден на съжителство с егото в торба от сбръчкана кожа... азът - това човек ли е... неговият човек, „мой човек”; представител на уродливо време, с маска под маската на лицето, която старее изпреварващо - за разлика от *егото*, което е от среден род, инфантилната власт на *enfant terrible* -

Сп. Християнство и култура, бр. 65

Към невидимото ни препраща новият 65 брой ЕСЕН на сп. „Християнство и култура“. Освен с емблематичния откъс от Дневника на писателя Жюлиен Грийн темата намира продължение и в анализите на младите изследователи Десислава Гајдарова за реториките на неизразимото и на Валентин Калинов за живота без публика, както и в размисъла на Пламена Фотева върху съвременните употреби на понятието „готика“. Своеобразен контрапункт по темата е рубриката патологии на съвременността, в която Тони Николов анализира постмодерния външен човек, Тодор Тодоров описва познатия още от Средновековието *плагнеишки демон*, а Калин Янакиев се спира на феномените на безразличието, отегчението и скуката. Текстове на еп. Максим Василевич за *етоса на светостта* и на Дъглас Найт за *есхатологията и лицата у Йоан Зизиулас* биват допълнени в рубриката „свидетели на вярата“ с анализа на Владимир Градев *Голата истина, или Симон Вейл* и *Урно-погребение* на сър Томас Браун. В исторически план Райчо Пожарлиев изследва феномена на *монашеското хранене*, а Цочо Бояджиев (юбилар на броя!) добавя своите размисли за *възхвала на всекидневието*. Броят е илюстриран с композиции на Цочо Бояджиев, който в отговор на поздравленията на колеги, предлага на вниманието на публиката свои фотографии.

ПЕТА ЦЕРЕМОНИЯ ПО ВРЪЧВАНЕТО НА ГОДИШНАТА НАГРАДА ЗА ПРЕВОД „КРЪСТАН ДЯНКОВ“

Фондация „Елизабет Костова“ има удоволствието да Ви покани на петата церемония по връчването на годишната награда за превод „Кръстан Дянков“.

Наградата е учредена през 2007 г. и се присъжда за забележителен превод от английски на български език на съвременен роман.

Церемонията ще се състои на 10 ноември 2011 г. от 18:00 ч. в Американския център на пл. „Славеиков“ № 4А.

Ще се радваме да отпразнуваме заедно преводаческото изкуство на чаша вино!

Вход само с покани и предварително потвърждаване по имейл!

А В R O A D

Нови успехи на българската писателка Здравка Евтимова за граница

1. Разказът „Невъзможно синьо“ (“Impossibly Blue”) бе публикуван в августовския брой за 2011 г. – брой 39 – на американското литературно списание „Café Itreal“. Разказът на Здравка Евтимова може да бъде прочетен на английски език на уебсайта на списанието: <http://cafeirreal.alicewhittenburg.com/evtимова.htm>

2. Разказът „Чудотворецът“ (“The Miracle Maker”) беше публикуван в есенния брой за 2011 г. – брой 32 – на австралийското литературно списание „Going Down Swinging“, което се разпространява като книга, като интернет публикация и аудио запис в англоезичните страни. Разказът може да бъде прочетен на английски език на сайта на списанието: <http://www.goingdownswinging.org.au/32/>

3. Разказът „По-късно“ (“Later”) на Здравка Евтимова беше публикуван в есенния брой за 2011 г. – брой 14 – на списанието “Drunken Boat”, САЩ. Разказът може да бъде прочетен на английски език на сайта на списанието: <http://www.drunkenboat.com/db14/2fic/evtимова/after.php>

4. Разказът “Ocean” (“Океан”) на Здравка Евтимова е публикуван в есенния брой 2/2011 г. на тема “Shredded Consciousness” стр. 56-59, на издателство „Evertalis“, Великобритания. Разказът може да бъде прочетен на уебсайта на издателството: <http://www.evertalis.org/shreddedconsciousness.htm> като се обръщат страниците, докато се стигне на стр. 56, където започва публикацията.

РЕЗУЛТАТИ

Резултати от 28-то издание на Националния младежки конкурс за поезия „Веселин Ханчев“ в Стара Загора

Рекорден брой участници бяха регистрирани в 28-мото поредно издание на Националния младежки конкурс за поезия „Веселин Ханчев“, който се провежда всяка година в Стара Загора. 153-ма млади автори от 57 населени места на България участваха с общо 1400 поетични произведения за да се преборят за „Златното яйце“.

На 4 ноември журито обяви официалните резултати от тазгодишното издание на конкурса:

НАГРАДИ:

1. Никола Петров “Въжеизграч (поради липса на естествено състояние)”
2. Димитър Манолов “***малкият с футболната фанелка...”, “Сараево”
2. Надежда Московска “Почистване”
3. Димитър Ганев “Подредих онези вечери обратно в себе си...”

ПООЩРЕНИЯ:

Андриана Спасова “Фреска от Помпей”
Гергана Панчева *** “Дисекция на обичането...”
Ивайло Динев “2. татко често казва”
Илияна Генова “Детство”
Калина Колева – Цикъл 3
...”Затъмнение...”, “Зелено лято...”,
Зимното утро...”
Мартин Шурец “трите саламандъра”
Нели Живкова “У дома съм ти”
Николай Трайков *** “когато си зле...”
Оник Мануков “Габриела”
Тодор Стоянов “Спасителят след гъжда”
Явор Фингаров “Обичам онази соната...”

Проявите завършват на 11 ноември – петък, от 17:30 часа в София в Народно читалище „Бачо Киро“, София, пл. Македония, ул. Ивайло 25, където ще има Поетическа среща на участниците и наградените участници.

Журито, което излъчи наградените тази година, бяха поетите Мария Калинова, Йорданка Белева и Иван Ланджев.

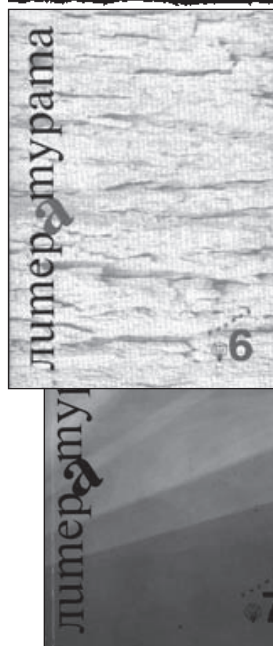
ПОКАНИ

Премиера на две книжки на списание „Литературата“

Заповядайте на премиерата на книжка 6 и книжка 7 на списание „ЛИТЕРАТУРАТА“ - издание за литературна история и теория на Факултета по славянски филологии

10 ноември (четвъртък), 18.00 ч., Нова конферентна зала, СУ „Св. Климент Охридски“

Тема на книжка 6 - „Съдбата на идеологиите“, на книжка 7 - „Четене и разбиране“

ИЗДАТЕЛСКА КЪЩА “ЖАНЕТ 45” и галерия “СНЕЖАНА”

представят

„НЯМА ТАКЪВ БУЛЕВАРД“

(посткомунистически разкази)

от СТОИЛ РОШКЕВ

с участието на ЛОРА ШУМКОВА

Стоил Рошкев е роден през 1976 г. Завършил е Българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“.

Автор на стихосбирката „Ток“ (1997), получила голямата награда за поетичен дебют в националния конкурс „Южна пролет“ (Хасково, 1998).

Носител на първа награда на Националния студентски литературен конкурс „Шумен“ (1997) и на първа награда от Националния младежки конкурс за поезия „Веселин Ханчев“ (1996). Лауреат на конкурса за къс разказ „Рашко Сугарев“ (2004). През пролетта на 2007 г. излиза романът му „Жени по китайската стена“.

10 ноември, 2011 година

18.00 часа

ул. Денкоглу 30, галерия “Снежана”

На 17 ноември 2011 г., четвъртък, в 18.00 часа

в салона на Унгарския културен институт ще бъде представена книгата

„ЛИТЕРАТУРНАТА КРИТИКА В УНГАРИЯ ПРЕЗ ХХ ВЕК“

(изд. “Гутенберг”, 2011)

Представят: Ласло Бедеч, съставител, и Стефка Хрусанова, преводач. Книгата се издава със съдействието на Фондация „Милан Фюц“ и на Унгарския културен институт. Включените в сборника статии от водещите унгарски литературни критици Михай Сегеди-Масак, Дьорд Боднар, Шандор Олас, Дьорд Послер, Дьорд Твердота, Габор Шейн, Янош Савац, Андраш Вереш, Агнеш Хелер и Петер Балаша разглеждат теми и направления от най-важните периоди в унгарската художествена литература през ХХ век.

Непредвидимо минало

от стр. 1

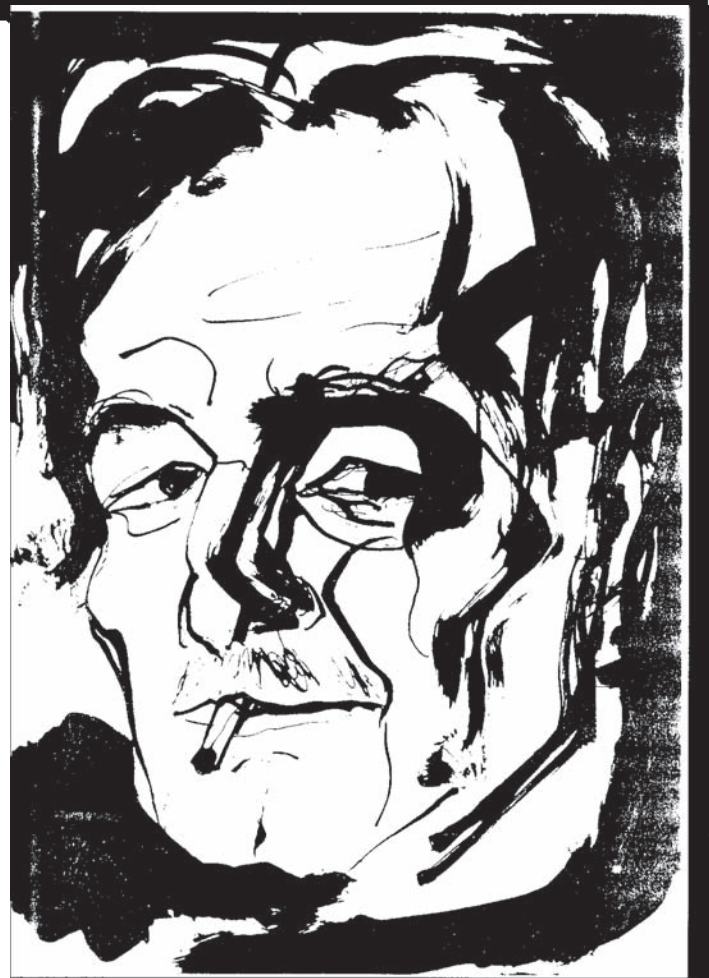
то; не признава календара, пребивава в доживотно детинство. Снеговалежът през нощта е превърнал файтоните на спомена в пъстро изписани шейни (*картинки без звук*)... ноздрите на конете димят... благият глянц в очите им... безшумните копитата в снега... шарените гердани и звънчетата - безтегловно плуване в забавен каганс по улица Аксаков... покрай захаросаната градинка пред Военния клуб... живи хора не се забелязват... едно дете в облак от бяла козина, не се пита откъде се е появило и защо го има... не си спомня кой и кога го е положил в тази приказна шейна... и как за първи път успя да си върже връзките на обувките (*красива панделка се получи*)... сестрата в забавачницата не успя да го спре да връзва обувките и на другите деца... откри себичната радост да покажеш умение, което останалите още нямат... завистливите погледи го издигнаха в собствените му очи (*банален спомен като незабравимо събитие*)... тревопасно детство на село (*големият глад след войната*)... пасе на поляната киселец... дъвче в гората букови листа... смуче лютивия мармалад на шипките... гризе кочаните на младата царевица... краде джанки от двора на църквата (*те са най-сладките*)... лешници чупят млечните му зъби... учи се от Пешо Пумпала да пуши повит... приключението да ти се завърти главата като пумпал... опъва стръкче трева между палците, духа силно и тревата крещи вместо него - в реката виещи жени събират труповете от последната нощ... Ох, надеждата (*която умира последна*) се предаде първа; още в първите дни я поставиха под ключ; шрак! - и пространството се затвори за „сегашно време първо лице единствено число“. Сега множественото число е мярка за единица; сега бързата смърт е реалният късмет за нарочната жертва (*непредизвестният курциум в тила; съзнанието угасва преди убийтия да чуе изстрела*); за разлика от бавната смърт - реалният Хадес за Несъгласието. „Герой на деня“ е вдъхновеният садист, който вади ноктите на капиталистическия звяр. Тялото не ти принадлежи. Една част от сетивата мрази друга част. Микрофония в кабелите. Площадите се тресат от мазохистични възторзи. Психари проповядват научната жестокост; посредственици се опияняват от благодатния страх. Акустика на прехпаната език. Неестественят подбор настръчва шизофреника. „За което не може да се говори...“, не, може, може! Може и трябва да се говори, да се пише, да се запише (*най-малкото по здравословни причини*). Запаметяващото устройство е последната ни инстанция. Но как, на какъв език? Някакъв друг език напират, иска да проговори, да изкрещи, хем да е същата азбука, хем да не е езикът на онова втасало безвремие, езикът на робското вдъхновение, демек беззъбо-изящното повествование, демек по езоповски, демек, спестявайки многословно бездесъщата болка. След десетилетия се оказва, че пролятата кръв не била в синхрон с историческата необходимост. Бунището се покри с каскетите на подло измамените; кой сега (*той ли?*) ще съди чистосърдечните им намерения. Не, не искаме свобода. Искаме да останем живи, да превръщаме кислород във въздушен двуокис, да поддържаме храносмелителната система, да осигурим популацията, да бъдем посредствени, безлични, безволеви, мъдро ръководени от недосегаема простоватост с непонятна артикулация; малко уют в гнездо от бодлива тел. Да бъдем талантлив лъжесвидетели; в зависимост от угрозата да променяме саморазбирането си; при затишие да духаме колективно знамената. И как недоимъкът в рая на най-солидарния проект измъти най-алчния консуматор, егоист, егоцентрик,

непознат в нормалните пазарни общества. (*Недоизпитото шише кока-кола на камината като фетиш на чуждото изобилие...*) Живакът се свида, живеецът линеа. Боклукът се крие под снежния каймак. Отскубнал се от хватката на простите отговори (*има човек - има проблем, няма човек...*), допъзлял до свободна територия, се отпада на предоставената му възможност „да-си-или-да-не-си-на-себе-си“. В казиното на *Bad Wiese* един тъмен балкански субект залага на шавал 8/11... и докато топчето се върти, забравя кой е, откъде е и какво е напуснал. С късмета на начинаещия печели дума, достатъчна да си подари (*някак без да се усети*) ракетата на четири колела (*полезно безумие, след което почти не останаха пари за бензин*). Не се интересуваше от автомобили, но си спомни унижението, когато милицията разпръсна брутално любопитната тълпа, заобиколила същата кола пред хотел България... Но откъде това усещане за вина, покрито като слана небинната му злоба. Дава последната си риза за малък знак на разбиране, но вместо знак получава значка в защита на Анжела Дейвис. На дяското ухо му шепне мъгреецът, който го предпази от съблазнителите на „фалшивите пророчици“; на лявото му шепне неговият ученик и антипог: „*anything goes*“ - неизлечим *double bind*: веднъж съзнателно аморален и несъзнателно морален, друг път съзнателно морален и несъзнателно аморален - радикал без кауза, фанатик без послание. На Изток гасне очакването, на Запад изгрява надеждата *Prinzip Hoffnung* - метафизичен ерзац за сираците от войната. Старци реабилитираха мечтата им, мечтата била душата на аутоупоията, дневното мечтаене (*Tagträumen*) преодолявало екзистенциалната скука и предлагало визия. (*Каницерът Хел-мут Шмид: „Който има визии, да ходи на лекар“*.) Вдъхновяващият патос на старанието за позитивна мутация действа като наркотик за самонадеяното невежество. Някои мечти замисаха на барут и асфалтът се покри с труповете на последните събдени крави и просветените бързо си вързаха вратовръзките. Неговият човек, дългогодишен свидетел на собствената си множественост наблюдава събитията с отворена уста; личният му опит знае на какво са способни несъществените (*и осъществените*) мечти... Живакът се свида, живеецът линеа. Боклукът се крие под снежния каймак. Избледняващата нощ осъмва ококорено. Развънат на пода (*подобно на църкел, престорил се на умрял*) съзерцава дървеното слънце на тавана. Чашата е разлята, рамката разчупена, козмите прехпанани: но червена нишка не се очертава; обвърнати перспективи, разклатени вертикали, обратни тълкувания, защитащи хоризонтални; паметта прескача напред-назад в десетилетията; асоциациите се заличават една друга; гузни пролясъци, слепи картинки, лъскави погледи, мътни усмивки, отломки, гърчове, думи, думи в *Times New Roman*; принтерът мечтае да остави разбираема следа, но знаци и значения бягат във всички посоки, думите губят цвят и покривие (*какво покритие имат думи като любов, другар, дружба, колектив, свобода, мир, бъдеще, щастие, равенство, вяра, вяроност, вожд, величие, герой и пр.*). Старец (*потаен екцентрик*) в парка. Пита едно бездомно куче: защо ли го възбужда това красиво лице на пейката отсреща? Кучето: защото глуповатото излъчване на това красиво лице отсреща обещава познания в областта на нецензурната реч. Така е; желанието му няма памет; все отново го удиляват едни и същи неща; желанието му няма възраст; все отново забравя натрупаната умора.

Коленете го спасяват от смехотворния импулс - да се на-дигне и да седне при красивото лице на пейката отсреща... Вкъщи посяга към китарата, издухва прахта, настройва я... и започва... „кажа ли ти „махай се!“ моля те остана/ моля те остана/ причинявам ти болка,/ за да страдам и аз,/ за да страдам и аз“... ставите скърцат, сухожилията измъчват позициите, пръстите се препъват, гласните струни хрипят; старчески напеви с разстроен реуистър... А къде ли е сега онова прозрачнорозово ухо с обеца, оформена като въпросителна... Цяла една нощ в интимна близост с цигулката на Ана-Софи Мутер. Вятерът се обърна, издуха усещането за лукс.

Два профила в контражур. В настъпилото затишие две протяжни издишвания. Две мокри очи губят гледната си точка. Не плачи, мила. Във взаимоотношенията нищо не се знае докрай. Илюзия е: докосване-близост-общ-секс-симбиоза-вдъхновение-анализ-хармония-съзерцание-и-като-принадена-стойност панорамно съпричастие. Симетрията повелява: даваш, за да получиш - получаващ, защото даваш. Но има и: не даваш нищо, а получаващ всичко. Или: даваш всичко, а не получаващ нищо. Или: не получаващ нищо и не даваш нищо. Или даваш по нещо, за да получиш нещо повече. Или: сега даваш нещо, а после не даваш нищо и т.н. В различно време хората са различни, скъпа, и никои не е копие на себе си. Обобщенията са хлябът на душеприказчиците. „Непредвидимото утре“ е магията на деня, скъпа. Тя: Но това също е обобщение, скъпа. Той ѝ обяснява, че съзлата в окото му била предизвикана от дима на цигарата (*тъкмо отказал цигарите, когато влязъл в сила законът против тютюнопушенето и пропушил отново; спомнил си лозунга „Всичко за човека!“*).

Пуска телевизора и потъва за часове в плазмата, далеч от загадъчния феномен на дълголетното си присъствие. Материално разчленен и виртуално слобен от системата PAL се изживява веднъж като необитаем остров, веднъж като пренаселена квартира. Всичко, което го вълнува от екрана не е това, което наистина го вълнува (*но то продължава да го вълнува*). Съзлите на Грета Гарбо оплакват последната капчица тестостерон. Химнът в полунощ дави ябълката на космополита и т.н. Удавено в прочувствени клишета нежното му усещане за принадлежност поема дълбоко дъх. Един плодовиот съчинител му налива лимонадата на римуваното си родолюбие. На четири очи величае себе си; направил своевременно правилния избор между изобилие и недоимък. Възпява полезното убийство като вдъхновяващо събитие на духа. Битува на по-високо историческо стъпало. Но зърне ли себеподобен, вродената му мнителност разширява периферното си зрение до това на диво животни; пази територията. Слоенско дебелокожие, което усеща тежестта и на червея. С юбилейно насилие и самовнушена тържественост настоява за безсмъртие с обратен адрес. Позата като втора природа. Преди да запее Интернационала, сменя памперса. Не му обяснявай, че пейзажът е окалян - остави го да се оцапа докрай... Изведнъж непонятното желание да предизвика

Н. Майсторов, Портрет на Цв. Марангозов

страх. Но у кого, кого да уплаши, кой да се ужаси; и в какво да се състои заплахата; насочено оръжие, вдигнат юмрук, убийствен поглед. И в следващия момент съзнава, че на вратата се звъни за втори път. Влиза инкастортът, записва данните на водомера и си тръгва. Той му благодарил и се отпуска на стола: го последния съзнателен (*и несъзнателен*) миг ще се страхува от звънеца на вратата.

Една бяла брада от екрана: който не вярва в реалността на Възкресението, той не е способен на любов и доверие. Но в ежедневието неговият човек лесно се доверява и на мошеника (*от удобство антицитира позитивно*). Предпочита да бъде измамамен, вместо да противодее, да губи енергия (*батерията и без това е на привършване*). Късата перспектива го улеснява да приема „астрономически“ това, „което му се случва и не му се случва, това, което е и което не е, и това, което му предстои“... А в следващия момент се въсеща от новината, че един заслужил палач полегнал по обяд да си почине и починал, моля ви се! Безвъзмездно починал! Възгърхнал облекчено и издържал - скандално! Ако това не е най-незаслуженият *happy-end*, здраве му кажи! Още едно доказателство за несъвършенството на извънземните мерки и телалки...

През февруари почина Емил - блазе му; през юни почина Пепо - блазе му; през юни почина и Марчето - блазе ѝ. Той пише (*в аванс*) протокола на аутопсията си: сърце от съединителна тъкан; бели дробове, задръстени от катрана на изкуствени екстази; черен дроб, набъбнал от милостиви токсини, бърбери, пълни с камъните на мътни стечения; гръбначен стълб, изкривен от непохватни поклони; мозък, набоднен от неизползваема памет. Използваеми остават: бедрена става (*made in Switzerland*), изкуствен седми прешлен (*made in Germany*), две лазер-коригирани лещи (*made in USA*), зъбна протеза (*made in Bulgaria*). Бележка, прикрена с конец на десния палец: „*Желае кремация. Прахът да се разсипе в Перловската река*“.

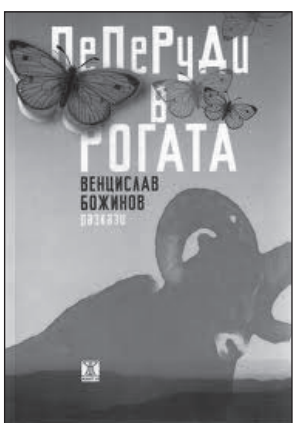
Живакът се свида, живеецът линеа. Боклукът се крие под снежния каймак. Дъх на смола. Над разораната памет се стеле жълтеникаво-сива мъгла. Пролетта може да дойде и без него. Перките на вятърните генератори пак ще избиват прелетните птици...

зима, 2010 г.

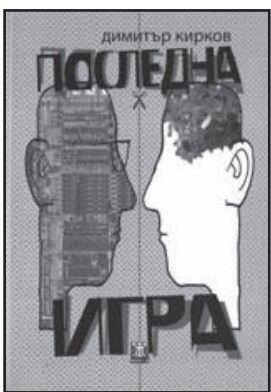
Йордан Попов, „Червеният на съмнението“, повести, П., Жанет-45, 2011, 323 с.

Коя е най-продаваната българска книга на 2011 г. ли искате да знаете? „Нашингтон“ на Михаил Вешим. Не се заблуждавайте около лайфстайл авторите и тути кванти околотеlevisionерски прози. А коя книга също има големи шансове да се превърне в събитие и за сериозните читатели, и за широката публика? Достатъчно е да прочетете болдваното над този пасаж.

Венцислав Божинов, „Пеперуди в рогата“, разкази, П., Жанет-45, 2011, 213 с.

Не сте чували за този автор? Не е страшно, защото Венцислав Божинов досега повече е настоявал на групи свои амплоа – редактор в отдел Литература на издателство „Просвета“ и преподавател по етнология и фолклор в Благоевградския университет. Сега ще го видите и като прозаик. Фин прозаик.

Димитър Кирков, „Последна игра“, роман, П., Жанет-45, 2011, 300 с.

Новият роман на Димитър Кирков вече не е за авантюрист, който живее под различни имена във всички балкански държави, нито за пенсионирани учен от БАН, влюбил се в циганка. Героят му е компютърен гений. Но същината е една – разказ за българския интелегент и неговите душевни терзания. Майсторски разказ при това.

Непоносимата лекота

То беше време на бомби и атентати...

Когато през февруари тази година на страниците на АВ бе зададен към читателите въпросът кои са трите основания за “запазването му в културното пространство”, уместните отговори изглеждаха по-скоро наивни, като този: защото тъкмо на страниците му са видели бял свят откъси от записките по исторически наивизъм на Христо Карастоянов (бр. 19 от 17-23.5.1993 г. с водещ редактор Малина Томова; бр. 4 и 25 от 1997 г., съответно за седмиците 12-18 февруари и 16-22 юли, подготвени от Георги Господинов). Впрочем всеки читател би изброил много повече от три незаменими публикации, освен това очакваме и бъдещи такива. Една от публикациите е в брой с изящната тема „Българските сецесиони: Анархии и меланхолии“. Както разказва редакторът Георги Господинов (АВ, бр. 6, от 23.02-1.03.2011), тъкмо този “анархистичен” брой липсва от архива, иначе казано, тъкмо той неусетно се е превърнал в загадъчното писмо от някакъв наивен лакониански разказ, с исторически и софийско-периферен привкус.

Да се надяваме поне, че читателите на АВ тогаба са си взели “поука”, защото, както изтъква историкът наивист, какъв е смисълът от загадъчното в историята ако не взимането на поука. И тъй, това така опосредено припомняне за записките по исторически наивизъм изглежда благодатен повод да се запитаме въобще за историческите теми. А от кръстосването на днешното “културно пространство” с безвластниците, както със сродните им “свободняци”, изплува и въпросът закъде е това културно пространство без паметта си за анархистите, а оттам: как би могло да се съхрани читателското уважение към литературата без свойствената ѝ аура, че носи свобода, или към литературната и културната зрялост – без наивната, но даваща опора вяра, че обществото може да бъде освободено от насилие и фалш и ето така, просто с ведро разбирателство, благородството на труда и любовта към ближния са възможни. Ако и това да са анархистични идеали, които са се събдвали само в утопии, почувствали са ги и в комуните на анархистите в Русе или Килифарево¹, или поне на всеки гарен с наивизъм му се иска да вярва, че са се събднали.

Впрочем читанката на Христо Карастоянов само подлъгва към разпускане на социалнокритическата ни изостреност в сладката безметежност на утопиите и наивизма. Внимание!, безметежността не е леност на ума, нито на сърцето, напротив, тя е преизпълнена с жизнените тласъци на удивлението от откриващите се нови и нови възможности за тълкувания на намерените факти (с. 35). Тази кратичка книга, която се чете на един дъх, не принадлежи нито на литературните жанрове, нито на строгата историография. Неколкократно се уточняват годините на писане, по които можем да си представим постепенното ѝ оформяне от събирането на есета върху различни исторически факти от 1922-1925 и по-късно, които пък се отразяват в текстове или жестове от 1990-те. Става дума за: “окървяения митинг” на ямболските гимназисти анархисти от 26 март 1923-а, договора за репарациите след Първата световна война, врангелистите

белогвардейци, Коминтерна и атентата в “Света Неделя” от 16 март 1925 г., ЗЗД от 1925, 19 май 1934 г. и установяването на дипломатически отношения между София и Москва до “дъждовното лято на ‘68”]; за Гео Милев и Георги Шейтанов. Няма да открием в избраните факти стройна историческа и още по-малко идеологическа схема, защото след антитеземелския бум на анархистите следва старателното четене на отричаните от анархистите акции на комунисти от международен или нашенски калибър. В шеметния ход на събитията се дочуват внезапните намеси на изличени от историческата памет деятели като белогвардейската емиграция или терора на комитетите, превърнали се в изпълнители на черните поръчки на полицията. Всички тези факти са присъствали в тогавашната съвременност, давали са в една или друга степен тон на ежедневните журналистически публикации.² Няма ги обаче в така наречените големи разкази, упоменават се най-много като живописни детайли, които обаче имат потенциал направо да опровергаят издържаната аргументация на научното съчинение. Най-трудното за разказване е именно тяхното абсолютно необяснимо пресичане и едновременност, от която само може да се удивяваме или да ѝ се лобуваме, както на портрета на “татко Махно”, чиято Черна армия от украински селяни оказвала отпор от 1918 чак до средата на 1921 и на червената власт на съветите, и на бялата армия, както подобава на истински анархисти (с. 118). Удивлението по принцип не води до подробно словесно уточняване и когато се говори за събитията и хората от това време, често вместо гумите се предпочита да се намери образ, затова ще видим и подчертан интерес за документирането им във филми. Виждаме събитието от 16 април 1925 още във филма “Атентатът в Св. Неделя”, готов през юни същата година, на операторите Минко Балкански (участник в “септемврийските метежи” две години преди това), Христо Константинов, Васил Бакърджиев и Жан Парнак. Показани са както жертвите, така и изпълнението на присъдата за виновните – последната публична екзекуция на континента ни. Белоемигранти и въстаници са събрани в двата поредни филма на Борис Грежов “След пожара в Русия” от 1929-а (с индустриалния пейзаж на пернишките мини) и “Безкръстни гробове” от 1931-а. В по-ново време излезе документалният филм “Атентатът” (1998) с режисьор Станцимир Трифонов и сценарист Влади Киров. Първото, с което тази книга като магнит улавя читателя, е, разбира се, тематиката. Та нали за всичко това накуп няма къде да се прочете, освен при Христо Карастоянов.³ Наивизмът, оказва се, е много успешна стратегия както за впечатляващи исторически синтези, така и за увлекателно писане. Разказът за фактите около едно или друго събитие, изпълнен с изгивите надредни знаци за бележки под линия или с черно-бели факсимилета, буквално засмуква, и бързината на четенето се дължи не само на любопитството да се следва линията на новите разкрития. Дължи се на интелектуалната прозорливост и полемичната острота, на неуморната ирония или сарказъм към деятелите или описателите на историята, а стилът на книгата показва как елегантността на литературно изчистеният синтаксис

може да абсорбира и вметките, които поддържат непринудената устна реч на разказвача. Тази устност обаче е също литературно стилизирана и в нея няма и намек за немарливите артикулации на софийското ни надприказване. Увлечени от просветената лобознателност и езикова изрядност на диренето, неусетно обаче се оказваме уловени от безмилостните, невъзможни за отместване факти. Защото опора на този наивизъм са фактите, и то достъпните факти от достъпните книжки: “За добро или за зло, историчните-наивисти си служат с инструментариума на свободно пуснатите от печат книжки и чат-пат със стари вестници от обществените библиотеки” (с. 63; вж с. 69). Но също така: “[...] фактологията е опасно нещо и все си е по-добре да се подминава. Или да се подменя с патос. Защото фактите имат неприятната способност да съсипват която и да е предпоставена теза” (с. 78-79). Най-малкото тези факти, събрани в непредубеденото наивистично четене, стават основание за подриване на цялата конструкция на историческата наука, иначе натоварена с мисия да изрови и проучи именно фактите. Любознателното четене, дори без достъп до засекретени и незасекретени архиви, се е добрало до госта следи. И е довело поне до две госта разтърсващи заключения. Първо, за историческите разкази – че само с непредубедено разбиране на “тайния” смисъл на историята ще научим и ще си извадим поуките. И второ, че текстът се създава не от спазването на жанрови норми, а от прилежното следване на темата. Откриването на тази тема сигурно става възможно с надмозване на всичко узнато, както и на изкушенията на епатажа. Най-сетне, тази книга подбужда да подирим преди картезианските правила за правилно водене на разума и търсене на истината историческата проницателност на наивното. А наивизмът възплава иронията към сериозното, но и преодолява иронията (чийто завършек иначе е цинизмът); възвръща чувствителността към сюжетите на историята и с това към романтически недосезнатото. Камо път към абсолютното през ироничната дистанция на гребния факт. Впрочем книгата започва своето летоброене именно с една абсолютна поетическа величина, с Гео Милев и “Пламяк”, и съвсем експлицитно – през свидетелства и текстуални препратки – заклачва за така очевидната свързаност на авангардисткото писане с анархизма. В случая съвсем не става дума за подозираната анархистка финансова опора на изданието, а много повече за афинететите им в радикалността и нравствения принцип. Ето въпреки една хипотеза в отговор на дългото умуване върху краткия авангардизъм в българската литература: изчезнал е с разпиляването на анархистите.⁴ Иначе в записките на историка наивист не е пожалена и литературната ни наука⁵ и ако е позволен един малък реванш от страна на литературните историци, бих копирали наивизма за литературно-исторически юрнек. С неизкушеното изчитане на имената на сътрудниците на “Пламяк” няма как един литературен историк (-чка) да не прочете един от “неслучилите се канони” в нашата литература. По-сетне в “Нов(о)ис(куство)” на Ламар, един от младите сътрудници, отдава

на историческия наивизъм

заслуженото на първоучителя Гео. Очевидно там са имали ясно съзнание, че изписват една литературна генеалогия. По-късно критикът на „Новис“ Иван Мешков със своята равностепенна „Ляво поколение“ (1934) снабдява с фактология Емилиян Станев за романа „Иван Кондарев“ (от 1958-1964). Въобще наивизмът се оказва опасен, когато влезе в инструментариума и на свободно рещото се литературноисторическо мислене. Ще спра дотук, защото фактите застрашително набъбват. Да, литературата всичко може да понесе, всичко върви в литературата. Може ли да понесе и това, че най-големият ни роман досега (голям и като историческо съдържание, и като повествователна изпипаност, езикова премереност или философско-концептуални идиосинкразии) е породен от заглъхването на анархизма? И колко още фактчета са останали недовидени от наивистите, които отказват в нашето време на постмодерна начетеност да пишат наивно? Може би една теоретично добре издържана обосновка за значението на „малката история“ би отключила апетитите за препрочитане или дочитане. Към това ще добавим и изискването за последователност в критиката, за да се проникне в механиката на поразяване на явленията и да се схване цялото в историческата му неизбежност.

Всъщност с любознателността на изкушените в литературната история аз не открих в тази книга много за литературата. Но как фактите на историята стават литература сам Христо Карастоянов показва в трилогията „Кукувича прежда“ (с две издания от 1990 и 2001; да припомним, че датировката за изданията на отделните романи е съответно: 1982-1989-2000; 1984-2001; 1986-2001). Разпитвах кои други пишещи са понечили да разкажат този възможно най-нееднозначен и по ставащото, и по следствията си период от новата ни следвазовска история. Освен Емилиян Станев, както стана дума, ще изброим Константин Константинов с „Кръв“ или Владимир Полянов – за другия лагер, – със „Слънцето угаснало“ (в този контекст бихме могли да прочетем и „Чифликът край границата“ на Йордан Йовков, след като героинята Нона си повтаря датата „22 септември 1923 година“). Списъкът изглежда много рехав⁶. Иначе моето поколение добре помни това време (година от детството си прекарвахме като септемвричета). Началото на 1920-те присъства също при подходящата за идейно правверни антологии т.нар. септемврийска литература, която съдържа едни от най-взривните и преобразяващи литературния език творби като Фурнаджиевата „Сватба“ или „Хоро“ на Антон Страшимиров (именно около „септемврийската литература“ са създадени и едни от най-силните литературнокритически изследвания вече в наше време).

Записките по исторически наивизъм разкриват на литературната история също така какво са се отказали да разказват писателите ни. Без да са го имали на ум, май, те разкриват един упорит отказ от историята, и то непостижимата с безумността – и трагедийността си – нова българска история („оня страшна трагедия“ са наречени септемврийските събития от 1923-а, с. 26). В тази история как да определиш кое е от лагера на добрите,

кое не, или да намериш утешителното трансцендиране в архетипа на мита. Още повече че тя е затлачена от клишетата на старомодната историография и сборници с червени корици.⁷ Тази книга връща към Аристотеловата яснота на жанровете, според която в немерена реч се говори за случилата се история, „за действително станали събития“ (а за ачата на поета се отнася до „такива, които биха могли да станат“)⁸. Нещо повече, тя направо запраща в непреодоляната трагичност на историята и с това възсъздава абсолютното, призвано да е хоризонтът и на литературното писане. Само че не като повествование, а като явяване на новата българска история върху сцената на трагедийното.

И още едно допълнение: този отказ изглежда странен в очите на старомодната литературна история, доколкото в паралелната извънбългарска критика за романите на постмодернизма се говори за ключовото място на историческия наратив, за създаването на „илюзия за реалност“ с представянето на лица, места и събития, които са исторически.⁹ Впрочем, както отбелязва от историята, новата българска литература остава малко знаци и за съвременността ни за следващите четящи на български. А как тази нова история може да стане фикция демонстрират отново разказите и романите на Христо Карастоянов.¹⁰ Тази читанка е увлекателна, с всички данни за бестселър за интелектуалци и с всички основания за преиздаване. Абсорбирането на факти и документи в едно есеистично писане едновременно очертава ново изследователско поле, увенчава жанров експеримент и стилистично погледнато, дава чистота на литературния език.¹¹ Можем да я четем с удоволствие и като публикацистика, тъй като историко-документалният разказ е насочен над цитати от съвременни документи от втората половина на 1990-те. Кое ли време пък ще бъде пандан на днешните ни години от началото на 21. век, или може би някое небългарско време? В кого ще разпознаем анархистите днес? И чие ли изтребване би отворило липса, която смътно ще долавят по-сетне в литературните текстове, вече написани или предстоящи?

Доволни сме от липсата на анархистите днес, макар на нас, хората с кротки литературно-исторически занимания да ни липсва понякога тяхната смайващо едностранна оценка, която те биха дали за нещата, случващи се наоколо. Все пак атенатите ги има, за тях научаваме от време на време по случайно дочути реплики или телевизионни новини. Така ли са отшумели и ексовите от началото на предишния век, неведомо за средния данъкоплатец тогава?

МАЯ ГОРЧЕВА

Христо Карастоянов. „Записки по исторически наивизъм“. Читанка (книжка първа), ред. Малина Томова, изд. „Стигмати“, С., ИК „Хера“, Ямбол, 1999.

¹ Или в кратките месеци на републиканската власт в Барселона от 1937 г., за които разказва Георги Хаджиев в спомените си «Моя път» (Сидней, 1985, с. 173-185). Но да допълним веднага, че за преображенията на същата 1937-а разказва и Джордж Оруел в «Почит към Каталония» (2008, ориг.изд. 1938).

² За това време говори епиграфът по-горе,

който идва от фейлетона «Революерт» на Димитър Подвързачов (публ. в „Демократически съговор“, I, №50 от 1 дек. 1923 г.)

Ето някои събития от книгата на Иван Бърнев - Буби, Любомир Юруков. Непознатата България. Хора и събития (1878-1944). С., Изток-Запад, 2006: на 3 март 1920 анархисти взривяват кинотеатра Одеон в столицата заради лекция на белоемигранта Петер Рус; избиват противници на правителството, както се правят покушения срещу министрите, каквото е например това от 4 февруари 1923 г. в Народния театър, останало за щастие без успех.

³ Разбира се, отделя се достатъчно внимание на тези събития и в историографията. Без да цитираме много заглавия, ще припомним някои публикации около анархизма у нас, откриваеми в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“: Статия на Георги Жечев за Георги Шейтанов, в: Литературна мисъл, 1964, кн. 6; спомени и авторски книги на Делчо Василев, Георги Хаджиев (с издания в Париж и в София от 1990-а насам), Иван Дръндов и на други; две книги са посветени на Георги Шейтанов: Анархизмът като философия и дело (1994); Целунат от смъртта (2009); вж. също Дончо Даскалов. Анархизмът в България, 1995.

⁴ По повод пък на отшумяването («маргинализирането») на френския анархизъм след провала на готвената през 1902-1910 революция изследвачът Пиер Микел вижда преливането на политическата енергия по-късно в естетическите експерименти (Pierre Miquel, Les @narchistes, 2003, с. 248).

⁵ Литературната история е обречена ни повече, ни по-малко на пълното си изгубване. Като занимаваща се с българска литературна история не мога да въздържа негодуванието си от заключението на историка наивист, което ще цитирам: „В този, с извинение, плурализъм обаче кой знае как пак се изгуби същинската литературна история – този път май забинаги.“ (с.119). От езикова гледна точка е неприемлива безсубектната възвратна форма на глагола, защото логично погледнато литературната история някой я намира или губи – самата тя е неодоушевен субект.

⁶ Ще добавя и две заглавия на книги със спомени за това време, които ми подсказа притежателят на една отлична библиотека със стари издания: Невена Елмазова, Април 1925 (1946), откриваема и в каталога на НБКМ в София; Марко Марчевски, 1225. Априлски дни (1959). От осъдените по ЗЗД е и Анна Карима, която по-късно разказва за това време в: В Париж (против клеветата) (1929).

⁷ Изглежда, киното също трудно се е справяло с намирането на образ за това време и филми в този дух като „Септемврийци“ (1954) не са тиражирани по-късно.

⁸ Тук в стила на наивизма си позволим да цитираме Аристотеловата поетика през не много популярното издание на „Хемус“ от 1943, зад което стоят имената на Кръстьо Генов и Петър Радев (цитатите са от с. 83).

⁹ Повече подробности по този въпрос с конкретни анализи могат да се видят при Alison Lee, Realism and Power. Postmodern British Fiction (1990), особено във втората глава Telling li(v)es. History and historiographic metafiction (книгата е достъпна в библиотеката по англицистика и американистика в СУ „Св. Климент Охридски“).

¹⁰ Ако е позволена една литературно-историческа преценка, във всяка бъдеща антология за българското преживяване на чехословашката 1968-а като основен текст ще влиза Христо-Карастояновият разказ „Август, в самия край на света“.

¹¹ В този план на стила ще отбележим запазеното на цитираните руски източници в оригиналния език. Ако за старото поколение на литературните историци (с опита на септемвричета) руският е разбираем (както горе-долу един от трите основни западни езика), съвсем не така стоят нещата при по-младите, вероятно и за следващите поколения. Затова си позволяваме мнението, че е необходим преводът с бележки под линия или след текста (по-горе в бел. 8 превод от английски не бе направен, понеже това същение тъй и тъй биха прочели само тези, които достатъчно добре знаят английски, че да могат да разберат заглавието).

Жан-Батист Барониан, „Верлен“, превод от френски Росица Алексова, С., Рива, 2011, 190 с.

Най-голямата поредица с биографии безспорно все още е тази на „Рива“. А в нея – след биографиите на Че Гевара, Борис Виан и Джеймс Джойс гоиде ред и на Верлен. Белгийският есеист и критик Барониан не се е изложил изобщо при трудната задача да представи живота и творчеството на онзи, който измислил израза „Прокълнати поети“. Първият от тях.

Умберто Еко и Жан-Клод Карьер, „Това не е краят на книгите“, превод от френски Силвия Колева, С., Enthusiast, 383 с.

След толкова много пазарни заглавия най-младото мощно издателство ни среща с висококачествена, но и високочетивна хуманитаристика. История на книгата – но каква!

Изданието е снабдено с предговор от най-сериозния български авторитет в книгознанието днес – доц. Милена Цветкова от ФЖМК на СУ. Тя е и научен редактор.

Андреана Ефтимова, „Невербалната комуникация“, С., „Сиела“, 2011, 230 с.

Книгата е разширено издание на „Ефективната невербална комуникация“, чийто тираж беше изчерпан за кратки срокове. Текстът е разделен на части според сферите на общуване – политическото говорене, телевизията, неофициалното общуване (вицетвете), театъра, при сблъсъка на представители на различни култури, в лекарския кабинет, в семейството. Читателят може да се възползва от „златните правила“ на общуването, от правилата за управление на впечатлението (за политиките), от стратегиите за любезност.

За сенките на реалното

Безспорно успешна писателска година за Галин Никифоров. Наскоро последните му два романа получиха заслужени награди. „Български роман на годината“ на НДФ „13 века България“ за книгата му „Лято на неудачниците“ и наградата „Елиас Канети“, която му бе присъдена за последния му роман – „Къщата на клоуните“, номинирана също и за тазгодишното връчване на наградата на „Хеликон“.

Галин Никифоров е един от авторите, които бягат от шума на светското, от суетата на медиите. Предпочел да живее в родения си град Добрич, „спокоен, тих и леко консервативен“ като самия него, както казва. Автор, който изключително рядко дава интервюта, защото „се превръщат в дообясняване на самата книга“, а и защото „самите интервюта пораждаат нездрав интерес към всеки писател“ и „се прекалява с публичността на творците“. За него е важно да е „ясен в текстовете си“. За „Къщата на клоуните“ споделя, че е „най-зрелият (роман), който е писал досега“.¹

В работите на писателя личи старателното проучване на тематиката и „фактите“ около написването на всяка книга, както и самият той разказва – ровене в интернет, библиотеки, активно събирателство на изрезки от вестници, или, както казва Милена Кирова в анотацията към задната корица на „Къщата на клоуните“:

Галин Никифоров е впечатляващ феномен между българските писатели, които пословично обичат да пишат повече, отколкото да четат. Писането му не само увлича, но и кара читателя да научи много нови неща, при това поднесени по непреодолимо съблазнителен начин...

В „Къщата на клоуните“ Галин Никифоров е изключителен разказвач, малко старомоден, отвъд времето. Прилича на роман, който би могъл да е написан между войните – с уклона си към упадъчност, усещането за край, обсебването от смъртта и нейната наистина пищна метафорика и стилизация, както и с цялата (карнавална) диаволика на сюжета. Романът се отличава с естетизирането на женските си образи, която отново би могло да бъде отнесено към модели, утвърдени още в междувоенния период. Жените в „Къщата на клоуните“ се движат по ръба между божественото и чудовищното, вълшебното и болното със сладостногорчивата им странност, с умението им да бъдат светове, да изграждат и въплъщават смисъла, да метонимизират идеите и живота на героя. Галин Никифоров е написал подчертано женствена книга, за цъфтежа и упадъка, пълна с цветове и цветя, иреални образи, картини. Една естетика на цъфтенето и прецъфтяването, пищна и сценично декорирана. Стилът доминира повествователната картина, той е същинската сцена, в която проговарят „странните места, които имат особена атмосфера, места, където въображението е по-освободено, по-оухотворено и по-човечно“ (102 стр.). Стилът е бароков, драматичен, с множество детайли. Той прави сюжета. Това е роман на повторението – на образи, детайли, изрази. Разказана по друг начин романовата текстура би загубила.

Историята в романа би могла да се развива по всяко време – сега, между войните, след време. Текстът се отказва от темпоралността именно защото разчита на стабилността на местата, опита и разказа си между реалното и въображаемото, на границата между действителното и това, което сам романът дефинира като сюрреално – движението към дълбините на преживяването, към разместването на реалното и провиждане на битието като магически и тайнствен пъзел. В центъра на този пъзел стои образът на Морс Иморталис, прибуден първо през фигурата на тайнствен поет, а с напредването на текста разгадан и като име на Безсмъртната Смърт, към която героите се стреми.

Сюрреалното е същински разписано в логиките на текста. Повествователят, доколкото текстът е написан като първолична изповед, като писане за себе си („историята, която разказвам сам на себе си“), непрекъснато се връща към него, приписва го на персонажите си, местата, които описва, дава му дефиниции. Сюрреалното, както в текста го описва останала безименна в разказа „загадъчна френска аристократка“, е „Свръхреалността, където въображението, освободено от оковите, причудливо се превръща в сюрреализъм, който се слива с обикновеното по най-естествен начин...“ (102 стр.). Именно в такава атмосфера живее персонажът от „Къщата на клоуните“.

Той търси тайните знаци, обича загадките и местата, през които те проговарят. Къщата на Клоуните, в която се развива по-голямата част от разказа в текста, мястото, в което героите пише/ разказва своята история, е точно това – ключ към сюрреалистичното битие в света, проход към иносветието на щастие, към Безсмъртната Смърт, която героите бленува. Текстът на Галин Никифоров е моделиран през плътната символика на мястото. Мястото чертае особен тип разказ, подвластен на „другото“ усещане за реалността, на сюрреалното. Убежищата в романа са две – Махагоновият замък и Къщата на Клоуните. Махагоновият замък, в който героите е израснал, е място свързано с образа на майката, оттам също сюрреалистично място – екстатично, размиващо граници в себе си, вълшебно и ужасяващо. То е място с гигантска библиотека, (алхимическа) лаборатория. Палат, в който царуват Богинята (както героите наричат своята майка), нейните картини и цветя. Последните белязани от „студения сюрреализъм“ на майката. Махагоновият палат е и мястото на появата на Майа (любимата на героите), от нищото, застанала на прага на къщата в една вечер.

Махагоновият замък е метонимична част от личната утопия на разказвача – странно и болезнено красиво убежище с множеството пространства, отчуждено, друго на ежедневието и на малкия скучен градец, в чиято периферия се намира. То е място, лишено от бащинство, поради ранната смърт на бащата и поради факта, че в детството героите не възприема Триръкия клоун като бащинска фигура, а като клоун, същество, дошло от другаде, чуждо на реалните традиционни семейни роли. Тук трябва да се отбележи, че идеята за семейство в текста е особена, както спрямо детството на персонажа, така и спрямо собственото му семейство и бащинството му в по-зряла възраст. Това отместване спрямо стереотипите е и поради склонността на разказвача да вижда себе си и близките си като същества, идващи от другаде, откъдени, различни, свързани колкото с живота, толкова и със смъртта.

Образът на Майа, любимата на разказвача, е фигура на меланхолията. Нараторът, който не обича истинските имена и дава на близките си такива, каквито изразяват за него тяхната същност, нарича състоянието на любимата си „Огромна меланхолия“. Граничното състояние на ступор и немота спрямо реалното (както и парализираното ѝ тяло), в което героинята се намира, е още една от връзките между живото и мъртвото, през които е наплетен целият роман.

Ако Махагоновият замък е женско място – на майката и на любимата (майка и Май(к)а – разколебана и въпреки това налична анаграматичност на значещите женски имена в текста), то Къщата на Клоуните е пространство, свързано със смъртта и с бащата. Тя се намира в гробището на клоуните, в което е погребан Триръкия, бащата на повествователя. В текста функционира като последен пристан, място, свързано със света на сенките, в което героите отива, самият той измъчван от необратима парализа, заедно с Майа, чието тяло постепенно изтънява, и детето им Странност, със синдрома на Даун, за да срещнат заедно Безсмъртната Смърт.

В този аспект е и апологията, предаността на смъртта в романа. Красива, сюрреалистична, театрална. Смъртта в текста е естетически спектакъл – от смъртта на бащата на сцената на цирка, за която публиката не разбира и която слива ужаса със смеха, през смъртите, които героите наблюдава в своите странствания из гробището в Къщата на Клоуните. Текстът обаче разграничава две представи за смъртта – инцидентната смърт, смъртта пред другите (тази на бащата), излагането пред ясният поглед е гротеска, неразбраност, неразгадаемост. Желаната, търсената смърт е тази в уединение, на уречено място (Къщата на Клоуните). Тя е планираната смърт, или смъртта – желание, сюрреалистичната смърт. Това е смъртта, която текстът апологизира, преход, път задругаде, тайнственост и загадка.

Безсмъртна Смърт има само в литературата (сюрреалистичните стихове на Морс Иморталис) и в тайните места, които трябва да бъдат отключени, за да я срещнеш. В текста на романа именно литературата е път към безсмъртната смърт, при това през ониричното. В едно следсъновидно гранично състояние, в което на границата между пробуждането и потъването в морфическото пред героя се разкрива тайният смисъл на символите от поезията на Морс Иморталис и той открива, че всички те съдбовно водят към Къщата на Клоуните. И ако романът прави видими за читателя множество смърти (включително и мистериозното изчезване на майката, което се преживява като символична смърт), то смъртта на героя и семейството му е това, което остава невидимо на финала, едно събитие след края, там, където ме може вече да се разказва. Безспорно силният финал на книгата обаче метафорично проигрва смъртта като завръщане към себе си, към собствената за героя лична утопия за щастие. Краят на живота се разтваря в най-щастливия личен спомен на разказвача и остава завинаги там, в поспрелия миг на изживяване на блажената хармония:

И само един бляд спомен се спуска сякаш от нищото, за да ме погали, преди да стана от камък – споменът за златистия смях на Странност в една далечна прозрачна утрин, окъпана в слънце, и нежната усмивка на Майа, която седе на коленете ми и гали лицето ми, зад а ми покаже колко е щастлива. Толкова е хубаво, толкова е хубаво, толкова... (159 стр.)

Повторителна е тази визия за „ръка, протегната от откъдето, за да ме погали и успокои...“ (36 стр.) Щастие, успокоението за изтерзаната, отчаяна душа на мечтателя е винаги белязано с откъдени. Била тя собствената, на вътрешното мечтание, обърнато поглед към своето другаде, или окончателната на смъртта. Това е и ключът към разбирането на сюрреалността в романа – обърщането към себе си през мечтанието и разтварянето в световите на собствената си душевна реалност.

Галин Никифоров е написал роман за отчаянието, мечтата, броденето през света и копнежа по невъзможната хармония. Всички персонажи в него са страници, мечтатели, творци, алхимици, идващи от другаде. Текстът не просто приютява странността, но я и полага като нашата собствена откъдени – твърде лична и твърде емоционална. Именно поради това и романът е монологичен, изповеден, ретроспективен личен разказ, в него няма изобилие от диалози, а една вътрешна реч, която придобива формата на притча за спасението, вид лична сотериология, която намира изход в смъртта като единствен обетован дом на щастие.

КРИСТИНА ЙОРДАНОВА

¹ Цитатите са взети от интервюто на Галин Никифоров пред БНР и от това пред радио „Дарик“ Добрич.

Рубриката се издава с подкрепата на **СТОЛИЧНА ПРОГРАМА „КУЛТУРА“**

Философски дневник

Стефан Гечев

Този дневник на писателя и мислителя Стефан Гечев бе намерен след смъртта му от неговата съпруга 2-жа Кръстина Гечева. В него са изложени, макар накратко, понякога фрагментарно оригиналните виждания на Стефан Гечев за „инстинкта за траене“ (ИТ), характерен за живите същества. Чрез него се разкриват дълбоко скрити мотиви на човешкото поведение. Читателят ще види, че пред него се разкриват доста сурови истини за същността на човека, ала това са неща, които трябва да знаем, за да можем да се възвисим над тях чрез самопознанието и чрез отказа от диктата на „инстинкта за траене“. Макар че тук не е по-обстойно изложена, идеите за самопознанието, за саморазкриването, за добротата, жертваща по-голяма част от „инстинкта за траене“, за творческото развитие на интуицията са алтернативата на автоматизмите на инстинкта за траене. Тестът духовността е алтернатива на ИТ. Тези идеи присъстват в почти всички творби на Стефан Гечев. Още веднъж отбелязваме, че този текст е незавършен. Вероятно писателят е имал желание да се върне към него, да му даде по-цялостен вид, но смъртта през 2000 година изпревари това негово намерение.

ГЕОРГИ ВАСИЛЕВ

от бр. 34

21 септември 75

Живата материя има специална структура. Един от белезите на тази структура е симетрията. Няма жива структура без симетрия. В това отношение може да се каже, че кристалите са прапървична форма на живата материя може би със зачатък на ИТ. Въпросът е дали качество на структурата на живата материя поражда ИТ, или ИТ диктува съставянето на такава структура, при която да може да се прояви. Тези две мнения разделят разумния от неразумния материалисти.

Живите организми се разделят на:

1/ Отделни индивиди (много малко)

2/ Колективи (всички многоклетъчни организми, както и някои групи многоклетъчни организми – пчелите, мравки термити и др.). При тези колективи отделният индивид губи почти напълно своя личен ИТ, като го преотстъпва изцяло на ИТ на колектива.

3/ Стадо (ято), сбор от многоклетъчни организми, създаван временно, или за постоянно, с цел защита.

Тук, отделният индивид запазва до голяма степен своя личен ИТ, като само в отделни, крайни случаи се отказва от него в полза на колектива. Характерен белег е признаването от всички на водач, който се налага със сила, бързи рефлекс и опитност. Като разнородност на този вид общности са различните човешки общности при по-напредналите стадии на развитие: племе, народ. 4/ Гутница. Това е сбор от животни, обикновено временен, с цел да се осигури лов, грабеж и пр. Към този вид спадат някои примитивни човешки временни колективи, както и военните коалиции. В този случай всеки индивид запазва напълно своя ИТ, разбира се, ограничен според собствените му качества (сила, хитрост, ловкост и пр.).

Първата човекоподобна маймуна, която надвила ужаса от огъня, е станала първият човек. Първият човек, който е надвил страха си от морето, е станал основател на първата човешка цивилизация.

24 януари 76

Пред страха от смъртта някои започват да говорят прекалено много и понякога казват дори умни неща. Други мълкват. Не знам, кое е по-достойно. Защото достойното е да признаеш смъртността си и да останеш спокоен, с едно леко-тъжно спокойствие, което ще ти покаже на самия тебе, че не те е страх и от чувствата, когато мислиш за окончателния край.

30 януари 76

Най-правилната дефиниция:

1 § Единствената разлика между мъртвата и живата материя е, че последната притежава структура, която съдържа в себе си императива на появата и развитието на инстинкта за траене.

Заб. Дали тази структура, достигнала определена степен на съвършенство, поради самия този факт заедно с него създава и ИТ, или при определен етап го получава, е въпрос, на който не мога да отговоря. Лично аз смятам първото за по-малко енигматично.

Наричам „Инстинкт за траене“, а не за „самосъхранение“, защото във втория термин се съдържа определена доза мистика.

Получаване и обработка на информация е необходима за всяко живо същество. У по-големите животни, които имат възможност по-лесно да ловуват, информацията не е много голяма. Затова те спят много. Моят котарак Симеон спи около 15 часа на денонощие. Останалото време, тъй като храната му е осигурена, търси по всякакъв начин да получава информация: гледа през прозореца (главно врабците), търси нови забавления, излиза по стълбите (авантюра).

У хората е много по-сложно, защото информацията се квалифицира и класифицира не само с оглед на личния ИТ, но и с оглед на нормите, които общественият живот му е създал. Но потокът от информация му е нужен, за да дава храна на невроните си, да ги държи постоянно будни и в готовност, за да могат да взимат бързи решения (които трябва да бъдат проконтролирани и от разума). Сънят представлява двойна полза:

От една страна, разтоварване, от друга – получаване на нова информация за състоянието на вътрешните органи и пр. Както преживните животни акумулират храната, а след това я правят годна за абсорбиране, така и ние отбираме информация и после в състояние (будно или сън) я „преживяваме“, като я нагаждаме към изискванията на организма ни и отхвърляме в подсъзнанието ненужната (от гледна точка на критерия) или я използваме.

19 февруари 76

Всеки отделен индивид се стреми да се запази колкото се може по-дълго. Природата не се интересува от запазването на отделния индивид, а от вида. Това е диалектичното единство на противоположностите. Но противоположностите ли са всъщност? Ако всеки индивид не притежаваше ИТ (ако го притежават да речем 49%), вероятността видът да изчезне е много голяма. Всъщност се „гонят“ не индивидуално, а колективно безсмъртни (и едното, и другото твърде ефимерни).

Към двете основни прояви на ИТ – делене на клетката и хранене трябва да се прибави и търсене на най-благоприятна среда. За задоволяването на трите тези клони е необходимо индивидът (колективът) да бъде посилен.

Основното условие за съществуването на живота е ограничението (забраната = неентропията). У животните (когато не живеят в колектив), забраната идва отвън, налага я природата. В обществата, особено и главно в човешкото, забраната също идва отвън (от природата + колектива), но с течение на времето тя се кодира от гените и започва да се проявява отвътреот самия индивид. Всяка забрана, която се налага от колектива (когато е правилна, т.е. когато отговаря на задоволяване на ИТ), има неентропичен характер. Колкото по-голяма свобода има отделният индивид (или група индивиди) в обществото, толкова бързо расте ентропията. Затова пълната свобода, към която се стреми индивидът, е вредна и трябва да бъде задържана, при необходимост и чрез разумно насилие.

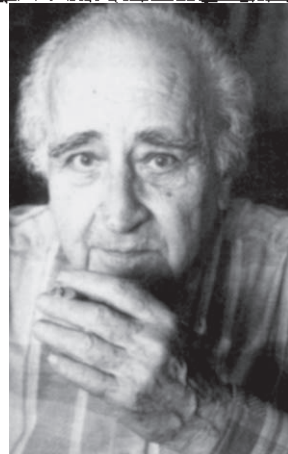
При човека, когато забраните са от биологическо естество (главно), преминават в несъзнанието и с дейността си често затормозяват (раздвояват) дейността на индивида. Ето защо главната задача на възпитанието не е да потиска забраните, а да им помогне да се превърнат в дейна сила, като ги трансформира в духовна същност.

Разликата между някогашните (18 в.) и днешните хора се състои в това, че онези са вярвали, а много им се искало да не вярват, а днешните не вярват, а много им се иска да вярват (първите в началото на техническата цивилизация, а вторите към края ѝ).

22 август 76

Интересно е (за мене), че с остаряването все повече се отказвам от мисълта да търся някакви научни или каквито и да били групи „доказателства“ за съществуването на някаква друга форма на живот след смъртта. На моя възраст, напротив, хората търсят и все повече се убеждават, че такова нещо съществува, тъй като усещат, че крайт им се приближава. Аз пък се убеждавам все повече и повече, че човекът е – както всяко живо същество – плод на една случайност, заг която няма нищо, една празнота, такава, каквато представлява безсмислената, безчувствената материя. А нашето скъпо „аз“, единственото, скъпоценното, неповторимото е един случаен продукт, който се е появил така случайно и безсмислено, както случайно и безсмислено се е създал. И така трябва да бъде. И човекът не трябва да бъде нито горд, нито отчаян от този факт, защото трябва да се научим да приемаме

фактите, доколкото е възможно, без да позволяваме на съпровождащите ги „плюс“ или „минус“ емоции. Тогава човек може да приеме спокойно (ако може и безразлично) мисълта за скорошната си смърт, без да се унижава да търси утешение.

14 септември 76

Прекаленият национализъм прилича на самохвалството у човека. И в двата случая е израз на комплекс за малоценност. Истински мъдрите хора и народи са мъдри, именно защото имат правилно, обективно отношение към себе си, към своите качества и недостатъци. Те не се боят да осмиват недостатъците си, приемат спокойно похвалите, когато отговарят на качества им, и не се сърдят, когато ги критикуват или иронизират недостатъците им. Това спокойствие им се дава от съзнанието, че това, което са извършили в миналото, е достатъчно добро и че критиката на недостатъците им не може да го залочи. Те обичат да се самоиронизират, не за да парират чуждата ирония, не от страх или от гордост, а защото съзнават ясно и реално смешното в известни аспекти на поведението си.

Ние българите, за съжаление, нямаме това качество и това не е чудно. Алеко е велик тъкмо защото се осмели да осмее един новосъздаден след Освобождението тип, който обаче не представлява тип на българин. Това е вечният простак в българския му вариант. Но и така взет, бай Ганю е първият и единствен пример в нашата литература. Затова пък всички останали писатели (с малки изключения, и то случайно) се надпреварват да хвалят народа, страната, миналото, изкуството и литературата ни. Учудващо е лекомислието, с което у нас се издигат велики хора, велики писатели, класици и пр. и пр. Без никаква връзка с обективната истина се заявява, че напр. нашата литература е на съвсемно равнище, че този и този е голям писател, този роман е „велико произведение“. Това е много вредно. Вредно е за бъдещото ни развитие, за нашата култура, за създаването на една бъдеща наша цивилизация. Поколенията, които възпитаваме в този дух, живеят в някаква нереална действителност и много жестоко ще бъде пробуждането на онези, които искрено са вярвали в цялата тази самохвална глупост. Защото няма нищо по-фатално за един народ от шовинизма. Хората трябва да знаят, че другите роднини, другите култури и другите народи са също толкова хубави и добри, колкото и нашата. Че най-добрият начин да работиш за родината си не е да хвалиш всичко безразборно (или дори онова, което административно си дължен да хвалиш, ако искаш да напреднеш в йерархията), а спокойно, обективно, с чист поглед, като се пазиш от всякакво „parti pris“, да разглеждаш и обясняваш явленията във всички области на живота и да даваш мнението си, което трябва да се основава на дълбоко познаване на материята, с която боравиш, на абсолютната безпристрастност и на единствения верен критерий: спомага ли дадено явление за развитието на нашата култура.

14 февруари 87

Често съм смятал – понякога дори искрено, че съм остарял. Сега, когато съм на 76 години, имам чувството, че още не съм съвсем стар, но че съм на път да остаряя. Това навярно се дължи на факта, че все още мога да пиша неща, които ми харесват. И най-главното – когото смятам за по-добри от повечето неща, когото съм създал. Това се отнася главно за някои от стиховете в проза. Колко е странно на пръв поглед, че почти се радвам, че не ми се печатат нищо. Разбира се, знам дълбоката причина. Представям си, че след смъртта ми ще ме „открият“ и тогава ще заживея нов живот (нещо като възкресение без мене). О, аз не се лъжа. Знам, че това няма никакво значение за мене. Но нали ние, които сме се отрekli от вярата в Бога (без него не може да съществува съществуване след гроба!) и не сме си осигурили безсмъртие чрез поколение, трябва да се утешим с някакъв друг начин на съществуване „след посещенияето на почтената дама“?

Опитвал съм се често да си направя равностметка на живота сега, след като той се е изнизал като улица пред движещ се трамвай. И какво? Ако трябва да виня някого, това съм само аз. Но защо трябва да виня? Та аз изживях живота си по доста приятен начин. Всъщност – по дилетантски приятно. Не съм смятал, че имам някаква специалност, където да съм вложил цялата си амбиция, всичките си познания и воля за творчество. Освен в едно – да направя живота си приятен, като не се ангажирам с нищо.

Следва

Сцена

Театрална Полша съвсем не може да се оплаче от липса на авторитетни фестивали, които всяка година привличат в Краков, Вроцлав или Варшава стотици театрални от цял свят. В последните пет години, в град Олшчин, това се опитва да направи и Международният театрален фестивал „Демолуди“. Името му авторите определят като самоироничен жест без негодувание, сочейки по този начин гържавите от бившия социалистически блок. Според артистичния директор - Марчин Завада, идеята не е да се възхвалява миналото, а да търси какво се случва с театъра в Румъния, България, Чехия, Унгария или Полша днес. Акцент пада и върху страните от бивша Югославия, защото авторите на фестивала вярват, че трябва да се показват на публиката онези забравени места, в които медиите и театърът отказват да се възлеждат, след като вече няма бомби, няма война. „Демолуди“ е първият фестивал, на който театри от Сърбия, Босна и Херцеговина, Словения и Хърватия се срещат и колеги от театър „Ателие 212“ в Белград създават партньорство с тези от „Камерния театър“ в Сараево. Ако фестивалът е важен с нещо, то е именно с тези срещи.

Началото на петото издание на „Демолуди“ (17-23.10) тази година бе бялзано от концерт. Рок концерт на три групи от Чехия, Полша и Унгария, в чиито изпълнения имаше точно толкова музика, колкото и театър. Първата, с ударното име „Торпеда“, събира през есента на '89 г. в Прага 5-ма студенти, които съвсем не идват от консерваторията. Между железопътния техник, агронома, художника, лаборанта и техния вокалист - Милош, се заражда едно приятелство, което прераста в нежна революция на музикалната сцена в Чехия. Бандата се превръща в един от независимите гласове на републиката, свирейки нещо средно между пънк, рок и психо-фолк. След тях забиха румънската група „Богатството на Мария Тенасе“, чието творчество препраща към едноименната икона на музиката от средата на ХХ век. Създадена по идея на бас-китариста Афонсо Блаумил след падането на режима през '89, тя отразява новите социокултурни ориентири, които заема свободна Румъния. В името на тази свобода те отказват да се обвържат с която и да е звукозаписна компания и създават своя авторска музика, базирана на богатия румънски фолклор, миксрайки го с транс бийт аранжimenti. Така се появява много особената комбинация между класическите народни ритмични структури и модерния джаз бас. Третата група „The Molnars“, създадена от братята Геза и Габор Молнар през 1987 г. има желанието да бъде реплика на американската „The Ramones“ и се превръща в крайна сметка. Всички членове на бандата приемат фамилията Молнар и се преместват в Будапеща, откъдето започва тяхната успешна кариера. След музикалния ордьовър на масата бяха поставени и основните ястия от театралното меню на фестивала. Сред тях имаше както традиционни полски спектакли, така и деликатеси от чужбина, някои от които засищат с европейския си вкус, а други – не.

Спектакълът, чиято премиера бе по време на фестивала, „Изгубената Чехословакия“ (Zaginiona Czechoslowacja) по текст на Малгожата Сикорска-Мишчук беше един от най-очакваните. Текстът хвърля поглед върху емблематични персонажи, получили отдавна своята

слава. Господин Кречик и 2-жа Кречикова или гей историките на Мухоморек са само част от наратива, чиято основна линия минава през съдбата на един от символите на пражката революция - певицата Марта Кубишова. Спектакълът лобопитно пресъздава различни моменти от нейния живот: в началото, когато е била лубимка на народа, през времето, когато тайните служби я заклемяват, и тя потъва в забрава, до времето, когато е обявена за национален герой. Интересен бе и разговорът, който се получи на организираната след края на представлението

дебат на тема: „Как да намерим изгубената Чехословакия“, между двете жени - автори на спектакъла и публиката. На него се постави и въпросът за съвременното значение на думата 'герой' и кое днес бихме могли да определим като подвиг. Едно от най-чаканите имена на „Демолуди“

Литературен вестник 9-15.11.2011

„Садо-мазо блус бар“, реж. Джанина Карбонариу

„Изгубената Чехословакия“

бе това на румънския режисьор Джанина Карбонариу. И както често се случва със спектакли, които се чакат с голямо нетърпение, така и „Садо-мазо блус бар“ (Sado-maso blues bar) по-скоро не оправда надеждите ми. Историята, която младата Мария Манолеску е написала, има претенцията да е манифест на младото поколение. Приятелите от училище Са(го) и Ма(зо) решават да изкарат бързи и лесни пари. Чули за садо-мазо бар, те решават да направят същия в своя град, но скоро разбират, че само надугаеми сексукли не са достатъчни. Налага се да играят роли, в които се страхуват да влизат. Това, което впрочем прави спектакъла интересен, е иновативната техника на случването му. Той използва две пространства за игра. Едното е вътрешното - където е и зрителната зала, а другото е вън, на улицата, където минават хора, автомобили. Между тях стоят единствено естествената преграда на прозорците на Техническият дом на ул. Варминска, където се игра спектакъла в неговия олшчински вариант.

Унгарската компания „Катона Йожеф“ и нейният тричасов спектакъл „Изтрещялоизгубен“ (Rattledanddisarranged) е може би най-категорично разделящ публиката на два лагера. Едни намериха гротескния текст по „Процесът“ на Кафка за ярък пример за чиста доза хумор, ирония и сарказъм, облечени в добър професионализъм и ефекти, а други сметнаха представлението за арогантно, неоправдано и тенденциозно. Истината, разбира се, остава някъде по средата, но не може да се отрече, че опитът на режисьора Виктор Бого да пресъздаде срещите на Йозеф К. със системата, която разяжда собствените му устои, външува определена група. Петнайсетметровият коридор (построен в гимнастически салон на училище в Олшчин) на

„Изтрещялоизгубен“ на унгарската компания „Катона Йожеф“

сцената, неспиращата fog машина, многофункционалната сценография и блиц лампите създават една визия, която определено импонира на непрофесионалната театрална публика. Това, което заслужава адмирации, е прецизността, с която режисьорът е създал едно чисто актьорско представление и заедно с това е успял да скрие своята фигура зад тази на плядката от голи, полуоблечени или навлечени, хаотично движещи се в пространството артисти. И макар жанрът да остава тотално замърсен-от опит да проведе някакъв наратив с класически прийоми, през водевил и кабаре до пълно отчуждаване и отричане от всичко, то работата му трудно би могла да остане незабелязана най-вече заради енергията и професионализма на актьорите от „Катона Йожеф“. И за да покаже, че може да бъде повече от фестивал, който да регистрира случването на N-брой спектакли, „Демолуди“ търси новата грама в своя модул 'пърформативни четения'. В тазгодишното издание, части от три пиеси на румънски, словашки и унгарски автори имаха своята малка премиера пред полската публика. Заедно с това фестивалът организира и среща с писатели и преводачи от румънски и унгарски на полски. Темата, естествено, се въртеше около способността на различните народи от Източна Европа да се смеят на нещата около себе си, на самите себе си и на другите. Докъде стига точката на авторония и откъде започва откровената подигравка. Дали улисани от спокойствието, че липсва български спектакъл в програмата или просто защото наистина имаха такова мнение, но големите имена в полския превод не пропускаха сгоден случай да разкажат анекдоти като този: „България е прекрасна страна. Произвежда много добри домати, но съвсем не можем да говорим за култура, нали?“ и т.н., докато най-неочаквано директорът на българския културен институт във Варшава 2-жа Михаела Тодорова не стана и не припомни, че в 'културата' няма малки и големи, а такива като Георги Господинов които ги превеждат на над 20 езика, и дружи, които остават завинаги локални. Едно със сигурност разбраха всички - за да говорим за съседите си трябва преди всичко да се опитаме да ги опознаем, а ние уви - не щем.

МИХАИЛ БАЙКОВ

Една епоха в идеи

Език

Марджъри Перлоф

Големият парадокс на поколението, преживяло 11 септември, е, че това травмиращо събитие, което трябваше да направи всички ни по-отворени към света отвъд границите на нашата страна, вместо това породило странна изолация – едно обръщане навътре, където личното отново се превърна в политическо.

Заплашвани отвън от сили, които изглеждат поразително мащабни, за да бъдат контролирани, и завладени от безкрайно говорене за наблюдение и безопасност, много от нас са се обърнали с облекчение към заобикалящата ги среда, към това, което може да ни накара да се почувстваме по-добре.

Самият език на десетилетието изразява безпокойство от външния свят. Разговори за „Третия свят“ и „развиващите се страни“, изразявайки по този начин увереността на нация от развития свят и чувство за контрол, проправят пътя на вездесъщото „нашата планета“, като например в „спасяването на нашата планета“. Преди десет години под знака на Бодриярвия „симулакрум“ и „различието“ на Дерид постмодерната изразност и неяснота никога не биха приели толкова общо съществително като „планета“. То би било зачеркнато като безнадеждно есенциалистко: абсурдно е да познаваме цялата планета, та какво остава да я наричаме „наша“.

Когато повечето американци говорят за спасяването на нашата планета, те страдат от късогледство: имат предвид околната среда, която виждат всеки ден със задръстените от джипове магистрали, пренасищането от пластмасови бутилки и абсурдното разточителство на електрическо и водно потребление. В този контекст една лекция на веригата *Whole Foods Market* може да изглежда успокояваща, но какво ще кажем за онези кътчета на планетата, където няма достатъчно електричество, за да говорим за свръхпотребление, или където няма хартиени памперси, които да замърсяват полетата? По-добре да не мислим за тях и да се съсредоточим върху проблеми като затлъстяването при децата (каузата на Мишел Обама) или относителната ефективност на различните видове слънцезащитни масла на пазара.

Новите изследвания за езика на животните е друг уместен въпрос. В своята „Гостуваща колонка: Защо животните сега?“ за специалния брой на *PMLA*¹ (март 2009), посветен на изследванията на животни, Мариан Дековен написа, че интересът към животните „се основава на по-широко обобщаващи предпоставки: идеята или убеждението, че човешкият вид унищожава или вероятно необратимо е унищожил планетата“.

„Смятам, че много от нас са обърнали гръб на собствения ни вид, ужасени от това, което е направил, и са се обърнали към останалите животни като убежище както за другия, който ни призовава към етика, така и към многото неща, които според различните ни разбираня за етика ценим: чистотата на привързаността, самоотвержения алтруизъм, липсата на геноцида и рядко срещаното случайно, безцелно насилуе и връзката с това, което за нас е източник на силно духовно преживяване.“

Симпатизирам на болката и разочарованието от политиката, които биха могли да доведат здравомислещия критик до такива заключения, но подобни апокалиптични думи за човешкия вид, който унищожава планетата, лежат върху любовитното отричане както на историята, така и на географията, което е характерно за нашето време след 11 септември. Дековен много добре знае това, всъщност не можем просто да обърнем гръб на своя вид ужасени и да отгадем вниманието си на животните, които изглеждат миролюбиви и алтруистични от нас. Този тип говорене се използва, за да разсеят натрапчивото подозрение, че Америка вече не е номер едно, че нашата уязвимост от атаки е показател за намаляването на силата ни, което светкавично придвижва други нации към челните позиции.

И тук идва въпросът за самия език. В зората на 11 септември се говореше много за нуждата да се усвои езикът на нападателите, особено арабски. Според статистиката на Асоциацията за модерни езици повече от 20 000 човека в Америка са записали арабистика във висши училища през 2006-а, двойно повече от тези в периода 1998-2002. Нуждата от професионалисти, владеещи арабски, стана жизнена от гледна точка на сигурността. Но статистиките са измамни. Според представител на Центъра за националните ресурси в Младежкия университет в Бригам през 2007 от всички тези 20 000 студенти „по-малко от пет процента

имат изгледи да завършат с практически професионално владеене на езика“. А в първо и второ ниво броят на отпадналите от арабистиката се изчислява на 75 процента.

Защо? Според доклада арабският език е изключително труден, особено за тези, които нямат практика с други чужди езици. Значи и до днес има недостиг на добре обучени учители по арабски в Америка. Но на мен ми се струва, че истинската причина е друга. В течение на последните десет години смътното желание за бърза езикова пренастройка се сблъска с убеждението, че английският е в крайна сметка световен език и следователно – достатъчен. Забележете, че репортажите „от мястото на събитието“, да речем от Египет, разчитат все повече не на симултанен превод от интервюта с чуждестранни дипломати или политици, а по-скоро на репортажите от американските „световни“ новинари като Андерсън Купър – специалист, който въпреки епитета „360“ е до голяма степен зависим от това какво иска от него хората с развален английски да чуе. Що се отнася до университетите, голямата новина в края на десетилетието е колко програми за световна литература и модерна лингвистика са се свили или просто са изчезнали.

Обикновено обвиняваме слабата икономика за подобни съкращения. Но настоящата изолация бе настъпила преди икономиката да се влоши. Наистина, щом погледнем назад към последните 10 години, ще ги разпознаем като десетилетието, в което Америка заспа, затъна в съображения за сигурност (Ще позволя ли на служителя на летището да ме докосне?) и откъсване (Върху кой лидер на „Ал Кайда“ ще се съсредоточим днес?), гражданите ѝ дотолкова потънаха в личните си проблеми, че загърбиха простата действителност, чиято сила бързо се преобразяваше другаде – не в демонизирания Близък изток, а в онези нови сили като Китай, Южна Корея и Бразилия.

Тъкмо прекарах страшен уикенд в Рио де Жанейро, посещавайки, наред с други събития, и премиерата на прекрасното португалско издание на Андре Валиас с поезия, кореспонденция и есега на немския поет романтик Хайнрих Хайне – събитие, отразено от най-големите бразилски вестници и телевизии. Бразилия – една вече напълно енергийно независима страна, излъчва завидно богатство, оптимизъм, енергия и културна динамика.

Може би сега, след като са минали десет години от 11 септември, отново е дошло времето да погледнем навън. Твърде дълго продължаващият дискурс за себенаблюдението, основан на предположението, че *ние* сме лидерите на „свободния свят“, трябва да отстъпи на по-правилното усещане за същността и мястото ни във връзка с развиващите се нации и култури в нашия „световен“ двор. Изучаването на езика – не само на „чуждите“, но също и на собствения ни – ще ни помогне да се справим с реалността, както се изрази Уолъс Стивънс, че „ние не сме/ в центъра на диаманта“.

Марджъри Перлоф е почетен професор по англицистика в Станфорд и автор на много книги върху американската поезия на XX век. Последната ѝ монография е „Неоригиналният гений“ (2010).

Зло

Тери Изгълтън

Американците, които говорят за 11 септември, са склонни да имат предвид само разрушаването на Световния търговски център, а не 11 септември почти 30 години преди това.

На 11 септември през 1973 г. Съединените щати насилствено свалиха демократично избраното правителство на Чили и поставиха на негово място един ужасен диктатор, който избя почти толкова хора, колкото умряха в Световния търговски център. Интересно е, че няма да чуем точно за онзи 11 септември по новините на „Фокс“.

Това, което се случи и двата пъти, е морално осквернение и злонамереност, но не и технически погледнато, зло. Има разлика между злост и злонамереност. Злонамереността е да унищожих невинни хора заради нечи политически цели, както „Ал Кайда“ стори през онзи ден в Ню Йорк, а Съединените щати са правили във Виетнам, Камбоджа, Афганистан, Ирак и безброй други места по света. За да бъде едно действие зло обаче, това означава унищожението да се прави заради самия акт,

Томас Хьонкер, Поглед от Бруклин към Манхатън, 11 септември 2001

за простото скверно удоволствие на нещото вместо поради някакви конкретни резултати от него.

Злото е престъпление срещу значението и ценността на човешкия живот. То изисква дивашка наслада за изстребление дори и да е безцелно. Например една от най-ужасяващите страни на Холокоста е, че не служи на определени военни цели. Той страдаше от маниакална липса на стратегически ползи. Не е необходимо да се убият шест милиона души само за да се създаде едно идеологическо плашило.

Престъпленията на Сталин и Мао, напротив, притежаваха някаква извратена логика. Бяха извършени с цел. Кое не трябва да ги извинява. Всъщност Сталин и Мао бяха също толкова злонамерени, колкото и Хитлер, тъй като и те избиха страшно много хора. Отграничението на злост и злонамереност е по вид, не по степен. Да убиеш някого просто така само за да запълниш болезнената празнота в себе си, което е случаят със злото, не е толкова лошо, колкото да изстребиш хиляди души за някакви политически цели. Чарлс Мейсън е достатъчно лош, но не чак толкова, колкото Пол Пот.

Това, което се случи и на двата 11 септември, имаше замисъл. Кое не трябва да смекчава неморалността на нито едно от събитията. Да се обяснят, не значи да се оправдаят. Историците, които изследват причините за нацизма, не са се заели да оневият Хитлер. Политическите коментатори, които изучават появата на Ирландската републиканска армия, не са в таен съюз с тях. ИРА извърши някои обезпокоително злонамерени престъпления, но членовете ѝ не бяха психопати, за каквито обичаха да ги представят британските таблоиди. Те имаха, и все още имат, ясни политически цели, независимо колко чудовищни са някои от средствата, които са използвали, за да ги постигнат.

Да определяш врага си като психопат само би те довело убедително дотам никога да не го победиш. Как можеш да го направиш, ако отказваш да го разбереш? Освен това ако членовете на ИРА наистина са психично болни, то те не са отговорни за това, което са сторили, същото би се отнасяло и за Осама бин Ладен. Пресата може и да е смятала, че на ИРА ѝ липсва каквато и да е рационалност, но властите от британското разузнаване не са съгласни. Те знаеха много добре, че действията на ИРА имат смисъл за личните ѝ цели. Това важи и за американските власти и „Ал Кайда“.

В зората на втория 11 септември една американка, интервюирана по телевизията, приписваше атаките на завистта на извършителите към западната свобода. Истината е, че радикалните ислямисти завидват на такава свобода толкова, колкото тайно си мечтаят да се помотаят в амстердамските кофи-шопове и да почетат Симон дьо Бовоар. Фанатизмът на фундаменталистите обаче със сигурност е в границите на мюсюлманския свят. Докато американците са се втреничили обезпокоени в тази част на земното кълбо, те трябва да се замислят за потенциалните фанатици убийци, които им пазят гърбовете.

И накрая фундаментализмът е продукт на страха, не на омразата. Той е грозната лълка на онези, които се чувстват изтикани от прекрасния нов свят на постмодерността и знаят как да обърнат вниманието към позабравеното си съществуване само като застрелят другого в главата. Ние няма да отговоряме на подобна жестокост, подпалвайки мюсюлмански деца. Тъкмо обратното, можем само хилядократно да засилим напрежението, както и да затрием моралното разграничение между себе си и терористите до такава степен, че да останем без ценности, които да защитаваме.

Тери Изгълтън е гост-професор в университета Нотр Дам. Автор е на прочутия „Увод в литературната теория“. Последните му книги са „Защо Маркс беше прав“ (2011) и „За злото“ (2010).

на стр. 12

Разрушената реалност

Романът “Пиявиците” на Давид Албахари (Превод: Ася Тихинова-Йованович. Издателство „Сиела”, 2010 г.)

Теодора А. Тодорова

Увлечателен, динамичен, неочакван, фантастичен, философски, политически, разтърсващ, ужасяващ, което не пречи да е написан и с чувство за хумор - всички тези определения могат да бъдат отнесени към романа „Пиявиците” на Давид Албахари, без да изчерпват възможностите този текст да бъде описан. Появата му през 2010 г. на нашия книжен пазар е щастливо събитие за почитателите на сръбския¹ автор у нас. Това е вторият преведен на български език роман на Албахари след „Стрѐв”. Изминали са шест години от издаването му на сръбски, но тази дистанция във времето не отнема от неговата актуалност и от интелектуалната му привлекателност.

Романът продължава онази линия в творчеството на Албахари, която очертава завръщане към действителността, към конкретните пространствени и времеви реалии. Тази промяна в текстовете на писателя след емигрирането му в Канада през 90-те години на ХХ век е забелязана от различни критици, сред които и литературоведката Дамяна Мраович. В статията върху романа “Околосветският пътешественик” тя отбелязва, че този нов етап в творчеството на писателя не означава отдалечаване от постмодернизма, а паралелно съжителство на две нагласи – постмодерната абстрактност и интереса към “виховете на епохата” (Мраовић 2002: 56). Въпреки своето „завръщане“ към действителността романите на Албахари, писани от 90-те години на ХХ век нататък, се вписват в постмодерния дискурс и притежават елементи, характерни за постмодерната поезика.

Подобно на другите текстове на Албахари романът „Пиявиците” предприема един по своята същност постмодерен акт на деконструкция - усъмнява се, разколебава, разрушава реалностите. Социалният и политически сръбски контекст от 90-те години на ХХ век², макар и плътно присъстващ, е “разцепен” от едно паралелно, надреално измерение, в което протича един груз важен сюжет: сюжетът на сблъсъка с ужаса - не само ужаса, породен от конкретните прояви на насилие, терор, краен национализъм и антисемитизъм в бивша Югославия, а екзистенциалния Ужас от срещата с Хаоса и Безсмислицето.

1. Излизане от рамките на “обичайното”

Началният тласък на романовото повествование е даден от събитие, което изтързва главния герой – писател и колумнист в белградския ежедневник “Минута”, от неговото на пръв поглед обикновено ежедневие. Събитието, променило живота му, се разиграва по време на обичайната му обедна разходка по брега на Дунав. Детайлите в началната картина на романа настояват върху обичайността на деня - „през един съвсем обикновен” студен мартенски ден, както „винаги” в неделя, главният герой излиза на разходка по брега на реката и „както винаги” гържи ябълка. В същото време текстът поддържа очакването, че тази „обикновеност” ще бъде нарушена. Разказващият глас, който говори от известна дистанция във времето, подсказва, че се е разиграло нещо съдбовно и драматично във времето между студения мартенски следобед през 1998 г. и момента на разказването – шест години по-късно. Началото на драматичните събития бележи моментът, в който главният герой става случаен свидетел на сцена, при която на брега на реката младеж зашлепява шамар на едно момиче. Героят е изпълнен с неясното усещане, че двете човешки фигури, които наблюдава, принадлежат на някакъв друг свят и че случило се между тях крие необикновен смисъл: „в движенията им имаше нещо и то ги открояваше от нещата наоколо, които ги заобикаляха”. По-късно в романа този миг е наречен „пробуждането от хаотичната реалност”, което можем да приемем и като „пробуждане” на главния герой за една група, необикновена реалност. Шамарът се превръща в знак с дълбок смисъл – той показва, че космостъ се е разпаднал и е време отново да бъде създаден. Героят, разпознал необикновеното в този миг, е избран да изиграе важна роля в осъществяването на голямата мисия. Така началото на романа разрушава познатата ежедневна реалност, за да разтвори един друг, непознат свят на мистиката и дълбинния смисъл.

Случайността да бъде в определеното време определено място се превръща в съдба за героя – не просто предстояща, но сякаш изначално предначертана. Той е преследван от усещането, че е попаднал в един независещ от него сюжет – план, съставен от други хора, в който той има определена роля. Навсякъде около себе си започва да разчита знаци,

които се опитва да включи в една обща система. Така той попада сред еврейската общност в квартал Земун с надеждата мистичната кабала да даде отговор на въпросите му. Шест години по-късно, вече дистанциран от всичко случило се, осъзнава, че в своите търсения, в своята склонност да се отгаде на мистиката е бил воден от съкровеното желание хаотичната действителност да придобие Цялост, животът да се съобие със Смисъл и че всичко това е било една голяма илюзия.

2. Разрушената реалност

Крайният национализъм, проповядващ насилие, антисемитските прояви, изпълнени с жестокост, омразата към другия, репресиращите действия на държавата, цензурата, която е колкото налагана, толкова и продукт на страха... Романът представя картина на сръбското общество през 90-те години на ХХ век с ясни политически и исторически препратки. Текстът засяга и проблеми, надхвърлящи сръбския контекст – ситуацията на Балканите, отношенията между Изтока и Запада, съдбата на еврейството. Романът категорично се отказва да гради черно-бяла картина на ясно разделение на виновници и невинни жертви, а се стреми към една „цветна версия с повече нива на реалността”, в която всички са едновременно “и престъпници, и жертви” (Албахари 2010: 303) Темите за омразата, насилието и отговорността надхвърлят конкретния исторически и политически контекст, за да бъдат разглеждани в универсален нравствен план. В обръканата действителност, в която живее, с чувство за отговорност към онова, което се случва, главният герой в „Пиявиците” понякога мечтае да прекара живота си “в блажено неведение”, “далеч от каквато и да било историческа пукнатина” (Албахари 2010: 175). Изглежда, че мечтата на героя да попадне в действителност, „в която събитията ще се разиграват по по-спокоен начин” и където може да се занимава с четене и писане, се сбъдва, но иронията на осъщественото желание е в това, че там той отправя поглед назад - към живота, който е напуснал, опитвайки се да реконструира миналото. С това романът на Албахари разкрива необходимостта на Аза от памет, история, минало, върху които да изгради своята идентичност – парадоксът е в това, че те едновременно конструират и разграждат тази идентичност.

Романът последователно създава представата за една подменена, неавтентична действителност, която се доближава до понятието „симулакрум” на Бодрияр. Главният герой изразява своята критична позиция към конструираната от държавната пропаганда и медиите реалност: “Никога действителността не е била по-далече от действителността, както през онези години в Белград, и никога не е било по-силно подчертавано, че тази действителност е единствената истинска действителност” (Албахари 2010: 114). Измамността на привидната реалност в романа е представена и чрез фигурите на отражението. Героят вижда една действителност, „съставена от отразени отражения в играта на тъмнината и светлината”, в която хората съществуват „като сенки на стената” (Албахари 2010: 247). Тук бихме могли да си спомним за „мита за пещерата” на Платон - хората са приковани така, че да виждат единствено деформираната сянка на истината. Разкривайки абсурда на действителността, текстът на Албахари поражда внушение за размиване на границите между реалното и нереалното. Това усещане е изразено от Яша Алкалай – един от героите в романа: „няма нищо по-нереално и по-фантастично от нашата страна през 90-те”. В такава абсурдна действителност единственият изход на човека е бягството от нея – независимо дали това ще бъдат тайните общества, за които говори Яша, мистичните учения, кабала или джойнтът, който главният герой и най-добрият му приятел Марко пушат, докато разговарят и размишляват върху смисъла на живота и възможността той да придобие цялост. Повтарящият се мотив на пушенето на трева е още един от похватите, чрез които романът разколебава усещането за реалност. В действителността, представена в романа, образът на Бунара - утопичното пространство на хармонията, смисъла и доброто, не изглежда невероятен. За него разказва тайнственият ръкопис, с чието разчитане се захващат героите. Описанието на тайнственото пространство на Бунара е неясно и изплъзващо се. Той е „територията на безбройните светове, които се излъчват от десетте божествени сефири”. Следвайки значението на думата, можем да мислим Бунара като кладенец, избор на познание. За него се предполага, че ще се отвори тогава, когато Бог се слее с женското начало – Шехина, и това ще бъде моментът, в който ще се възстанови хармонията в света. За тази цел героите трябва да проникнат в тайните на кабала, да изготвят грандиозен план, с който да опитат да възобновят „свърхестествените структури в конструкцията на света”. Техният кабалистичен експеримент обаче е неуспешен (без романът да изяснява защо). Вместо силите на светлината да победят тези на мрака, в края

на романа главният герой отново изпитва чувството, че всичко около него се разпада.

3. Разпадащият се Аз

Разрушаването на реалността в „Пиявиците” е неразривно свързано с усещането за разпадане на Аза. В своя статия литературоведката Владислава Рибникар посочва травматичния опит като централен за романите на Албахари. Травмата е породена от усещането за фрагментиране на света, за разпадане на континуитета на съществуването в пространството и времето, което поражда и усещане за разпадане на идентичността (Рибникар 2006: 622). Този проблем е ключов за романи като „Стрѐв”, „Снежният човек”, „Околосветският пътешественик”, чиито герои – емигранти, носещи върху себе си времето на няколко принадлежности, са поставени в ситуация на граничност между две или повече култури. Проблемът за идентичността е централен и за „Пиявиците”, но тук той намира различна реализация – главният герой е сърбин, живеещ в собствената си държава, която обаче той не чувства своя. Неговата лична драма е в това, че съвестта му не му позволява да остане безучастен наблюдател на насилието, извършвано срещу други. Той се чувства „чужденец” в държавата и обществото, които би трябвало да чувства свои. Нещо повече – самият той става жертва на тяхната враждебност. Измъчван от чувството на безсилие, от самотата, от усещането, че животът е една голяма илюзия, главният герой в „Пиявиците” изгубва всички ориентири, които биха могли да му осигурят стабилна идентичност. Ключовите за изграждането на Аза елементи – името, тялото, паметта, приятелството, формиращата роля на Другия, очертани от Пол Рикъор в неговия текст „Самият себе си като някой друг”, в романа на Албахари са разколебани до краен предел (характерен за автора похват). Усещането за разпадане на Аза е усилено и от разрушителната сила на разкъсващите го съмнения и параноичните му състояния.

Усещането за реалността като „поредица от умножени отражения, между които и онова, на което се намира и нашият лик” е свързано и с неспособността на Аза да дефинира себе си. В един епизод от романа главният герой споделя своето обръкване: „понякога дори и сам не знаех как се казвам”. В тази връзка може да бъде видян и изборът на Албахари да остави своя герой безименен. В разрушената реалност нещата и хората изгубват своята същност, а заедно с това и своите имена.

Чрез мотива за оглеждането в собственото отражение е постигнато внушението за разпадане на тялото и неговата цялост, за раздвоение на Аза. Мотивът е един от често повтарящите се в романстиката на Албахари. Откриваме го например в романа „Снежният човек”, в който главният герой признава, че никога не е вярвал на огледалата, и изразява своето съмнение, че в тях може да бъде намерено избягалото „себе си” (Albahari 1995: 89). Оглеждането на главния герой от „Пиявиците” е израз на същото това „желание за цялост”. Но за разлика от легендарния Нарцис, който се влюбва в своя образ и преминавайки в него, постига своята цялост в смъртта, героят на Албахари е неспособен да хареса своя лик в огледалото, защото се чувства отчужден от него. В повтарящите се епизоди на „оглеждане” текстът гради внушението, че отражението е автономно, отделен от Аза образ: „В огледалото видях лице, което би трябвало да е моето, но не бях сигурен.” С това свое отражение, видно като някой друг (или „със самия себе си като някой друг”, ако си послужиш със заглавието на Пол Рикъор) героят иска да общува, но не може, защото отражението мълчи, понякога само „поклаща глава”, но никога не казва нищо. Азът е отчужден от самия себе си. Третият опорен елемент на идентичността – паметта, също е пределно разколебан в романа. Героите на Албахари традиционно имат проблем с паметта – те често са разкъсвани между копнежа да забравят, отхвърляйки от себе си времето на миналото, и желанието да си спомнят, да реконструират това минало, надявайки се от неговите парченца да съберат разпиляната си идентичност. Тази дилема измъчва главния герой в романа „Стрѐв”. Докато приготвя куфара си преди да замине за Канада, той решава, че ще вземе със себе си само нови неща, защото не иска нищо да му напомня за напуснатия живот, но все пак взема няколко важни предмета, свързани с миналото. Сред тях е магнетофонният запис на гласа на майка му с нейния разказ за историята на семейството, от който по-късно героят ще се опита да сглоби своята история. Подобна драма на паметта изживява и главният герой от „Пиявиците”. Напускайки (буквално бягайки от) своя живот, той е обзет от желанието окончателно да скъса с миналото си. При трескавото подреждане на своя куфар героят се стреми да остави извън него „всичко, което би приличало на спомен” (Албахари 2010: 381). Но когато се озовава на безопасно разстояние от своето минало, главният герой усеща необходимостта да реконструира случило се с

Давид Албахари

На 15, 16 и 17 ноември 2011 г. живеещият в Канада сръбски писател Давид Албахари (“Стръв”, “Аудвиг”, “Пиявиците”) ще гостува в България, за да представи новата си книга: подборка от най-кратки разкази от цялото му издавано и неиздавано творчество, озаглавена “Кравата е самотно животно” и направена тази година. Сбирката е част от посветената на изкуството на разказа поредица “Кратки завинаги” на издателство “Жанет 45”, в която до момента излязоха “Автобусният шофьор, който искаше да бъде Бог” и “Момичето на хладилника” на Етгар Керет (Израел) и “Черната Овца и още басни” на Аугусто Монтеросо (Гватемала). Следват “Начинаещи” на Реймънд Карвър (САЩ), “Телефонни обаждания” на Роберто Боланьо (Чили), “Пътуване с лек багаж” на Туве Янсон (Финландия) и други. Представените тук текстове са от сборника “Необичайни разкази” (1999) и не влизат в “Кравата е самотно животно”.

Решение

Самуел мълчи през цялата вечер, а когато най-после се обажда, всички се изненадват. Говори тихо и дълго. Всъщност изрича думите с усилие: цялото му лице се криви. Когато накрая замълчава, никой не се осмелява да проговори. Жените, една по една, започват да плачат. Самуел се изправя и излиза пръв, а после всички мъже, един след друг, тръгват подире му.

Международен мач

Андрия, със запушен нос, гъгне:
- Бал съм бродлетия Бог!
- Не псувай Бога – казва баща му.
- Как да не бсубам бе – защитава се Андрия, – кат’ ни забиха гол?
- Ти щеше да псуваш – отвръща баща му – и ние да бяхме вкарали.
- Нямаше, щях да бея – отговаря Андрия.
- Какво щеше да правиш? – пита баща му.
- Да бея! – повтаря Андрия и запява: – На грак, о бари брезрени, на грак, о роби на друда! Бодиснати и унизени, стабайте срещу брага...

Изследовател

Всяка белота е студена – мисли си изследователят,
– независимо дали пред мен лежи пясък или сняг.

Щастие

Лео започна да оплешивява на тридесет и две, а когато навърши тридесет и пет, главата му съвсем оголя. През тези три години измина дълъг път от отчаянието до примирението със своя образ в огледалото. Междувременно си пусна мустаци, направи си нови предни зъби и си сложи ланец на врата. Пречееше му единствено – и по въпроса нямаше какво да се направи, – че кожата на темето му бе неизменно зачервена, лете от слънчевите горещини, зиме от студа. Шапките не помагаша: стигаше да свали сламената на лозето, колкото да обърше с опакото на ръката потта от челото и веждите си, за да усети как темето му пламва. Или зиме: само да си махнеше кожената шапка на входа на магазина, и студът моментално успяваше да отърли кожата му. Но като изключим това, въпреки оплешивяването си, Лео в крайна сметка бе щастлив.

Станко Авазлик

Професор Петрович

Професор Петрович за първи път си помисли да убие президента, когато прочете във вестника как Йован Чирич, безработен от Ниш, заклал своята невенчана съпруга на дивана в дневната. Мисълта го изненада, но не го напусна. След няколко месеца се превърна в своеобразна мантра – Смърт на президента! Смърт на президента! – с която започваше и завършваше деня си. Нощем мантрата заменяха сънищата; нямаше оръжие, от ракетен пистолет до атомна бомба, което да не бе играло в тях главна роля. Впрочем наяве беше много по-трудно да се добереш до оръжие и професор Петрович ужасно се измъчи, докато успее, в някакво мрачно приземно жилище, да купи бомба. Дотозавашната мантра се превърна в постоянно главоболие, в туптене в слепоочията и стягане в тила. Професор Петрович сложи бомбата в найлонова торбичка, отиде на моста, седна на парапета, извади бомбата (торбичката завърза за железния парапет), задейства я и – с вик: Смърт на президента! – се хвърли с нея в реката.

Само това

Нов опит. Очаквам глас. Не дишам, не мърдам, гледам в една точка. Взирам се дълго, докато не избие пот по челото и дланите ми. После старото, болно сърце грохва и кълъвам глава. Пак нищо. Само това.

Глас

Достатъчно е понякога само леко да повиша глас. Всички веднага мълкват. Гледат ме, застинали наред някой жест, с пръсти в косата, с отворена уста. В такива мигове, не крия, усещам как ме залива задоволство. Бих направил всичко моментът да продължи колкото се може по-дълго, но няма как да се мълчи вечно. Продължавам да говоря, а те се връщат към своите малки движения и шумове. При следващия удобен случай, докато изписвам равенството на дъската, си мисля, че е трябвало да им кажа да направят нещо, за да проверя докъде ще ме отведе това, да усетя пълната си власт. Тогава откривам, че всеки от хиксовете ми е с особено ченгелче отгясно, а всеки от игреците – с кукичка накрая. Никога преди не бях го забелязвал и сега не мога да откъсна поглед от дъската. Опасни са кръговете, дори и малките. Зад гърба ми врявата расте. Време е да повиша глас.

Купол

Жената говори за любовта, но никой не я слуша. Щом любовта е сляпа, може би говоренето за любовта е няма? Ала жената не обръща внимание на врявата. Бузите ѝ са зачервени, жилите на врата ѝ ще изскочат от усилието, а погледът ѝ е вперен в една точка, някъде високо над присъстващите. И бавно, една след друга, главите им се вдигат и скоро всички гледат нагоре, към купола, отначало озарен от алениите отблясъци на залеза, а после изпълнен със зроч.

Точност

Всеки ден точно в десет сутринта Велимир Стаменкович излизаше от къщи, слизаше по стълбите, чакаше автобус номер седемнадесет и отиваше някъде. Връщаше се по обяд точно в един часа. Никога не каза на съседите си, макар че често си пиеше сутринното кафе с тях, а вечер заедно играеха карти, къде прекарва тези часове. Когато го питаша, умело избягваше отговора или отвръщаше нещо нищо незначещо или просто си замълчаваше, сякаш въпросът не е отправен към него. Но веднъж, през последния петък на август, не се прибра в един, а в два следобед. В един и половина всички обитатели на блока бяха отпреди, изнервени, разтревожени, изплашени от различни предположения. Озъртаха се, хващаха се за ръце, няколко жени плачеха. Мъжът, който го зърна пръв, точно в два, извика: „Ето го! Ето го!” и радостно се плесна по хълбоците. В това време Велимир Стаменкович спокойно, без думи мина сред тях, качи се по стълбите, отключи вратата и си влезе вкъщи.

- Дори не ни погледна – оплака се председателят на домсъвета.

- Няма значение – каза вдовицата от първия етаж, – важно е, че си дойде.

- Така е – занареждаха и другите, но всички знаеха, че вече нищо няма да е както преди.

Преведе от сръбски РУСАНКА ЛЯПОВА

Една епоха в идеи

от стр. 9

Тероризъм

Стивън Пинкър

След 11 септември големите капацитети и политическите заявиха, че тероризмът е направил Америка „уязвима“ и „ранима“ и че заплашва да унищожи също „животите ни“ или „самата цивилизация“.

Бивш говорител срещу тероризма от Белия дом предсказа, че до десетата годишнина от 11 септември американската икономика ще се срути от постоянни бомбардировки в казина, метра и молове, сваляне на самолети от преносими зенитно-ракетни комплекси и саботажи в химически заводи, водещи до катаклизъм.

По онова време всичко това изглеждаше правдоподобно. Но днес туристите си ходят на почивка, хората пътуват ежедневно с влакове, купувачите пазаруват, самолетите летят и съвременната държава, нашият живот и самата цивилизация, изглежда, са оцелели. Вероятно от 11 септември насам по-малко от двайсетина души са били убити от терористи на американска земя – кръвен данък, който изглежда малък в сравнение с този от войните, автомобилните или битовите инциденти и други причинители на смърт, които обикновено приемаме за нормални. Вероятно много терористични сценарии са предотвратени от цветните кодови наименования за опасност, конфискацията на нокторезачки по летищата и обграждането на пощенски станции в дълбоката провинция с бетонни огради. Но също толкова вероятно изглежда нещо да се е объркало с предсказанието, че тероризмът представлява заплаха за съществуването на Запада.

Противоречието между паниката, причинена от тероризма, и смъртта, причинена от тероризма, не е случайно. Паниката е самият смисъл на тероризма, както и коренът на думата потвърждава: „терор“⁴² се отнася до психологическото състояние, не до врага или събитието. Последниците от тероризма изцяло зависят от психологията на възприемащия. Терористите са комуникатори, които търсят публичност и внимание и го получават чрез страха. Може да искат да изнудят едно правителство да се предаде пред исканията им, да подкопаят доверието на хората в способността на правителството им да ги защити или да провокират репресия, която да настрои хората срещу собственото им правителство или да всее хаос, в който терористичните организации се надяват да възтържествуват.

Когнитивните психолози като Амос Тверски, Даниел Канеман, Герд Гигеренцер и Пол Словик са доказали, че възприемчивостта за опасността от гаген риск зависи от два фактора: неизвестността и страха. Хората са ужасени от опасности, които са нови, неуловими, с късно проявяващи се последици и зле разбрани. И се ужасяват от най-лошите сценарии – тези, които са неконтролируеми, катастрофични, непреднамерени и безизходни (т.е. хората, изложени на риск, не са тези, които биха спечелили от него).

Тези психолози предполагат, че когнитивните илюзии са

забвение от непроменения мозък на гревността, който се е развил да ни защитава от природните опасности като хищници, отрови, бури и особено – врагове. Сценариите за широкомащабен тероризъм са нови, неуловими, катастрофични и неизбежни и затова увеличават до краен предел както неизвестността, така и страха. Те се отплащат добре на терористите психологически в замяна на малката им разрушителна инвестиция.

Но психологическата отплата на тероризма е ограничена и изцяло за самозащита. Рядко се взема предвид фактът, документиран от политолозите Макс Абрамс, Огри Кронин и други, че тероризмът е бил много по-широко разпространен преди нашата т.нар. ера на терора и че всички терористични движения се разпадат. Помните ли банда на Баагер и Майнхоф, фронтът Свобода на Квебек, Симбиотичната армия на освободеното? 60-те и 70-те бяха свидетели на стотици бомбардировки, отвличания и обстрели от различни армии, легиони, коалиции, бригади, организации, банди и фронтове. Къде са те сега? През годините терористичните групи се сгромолясаха, когато лидерите им биваха убивани или залавяни, преобразяваха се в политически движения или свършваха безславно в кавги и отстъпление на младия главатар към удоволствията на цивилния живот.

Още повече терористичните движения почти никога не са постигали нито една от стратегическите си цели. Замислете се. Израел продължава да съществува, Северна Ирландия е все още част от Великобритания и Кашмир е част от Индия. Няма суверенни държави Кюрдистан, Палестина, Квебек, Пуерто Рико, Чечня, Корсика, Тамил Еелаам или Баската държава. Филипините, Алжир и Египет вече не са ислямски теокрации; нито пък Япония, Съединените щати, Европа и Латинска Америка са станали религиозни, марксистки, анархистични или „ню ейдж“ утопии.

Дори и когато не са елиминирани от държавите терористичните групи носят семената на своето собствено унищожение. Понеже се разочароват от липсата си на напредък, а публиката им се отегчава, тактиките им загубват. Започват да се целят в жертви, които са по-известни, предизвикват повече съчувствие или просто са многобройни. Това определено привлича вниманието на хората, но не по начина, който терористите са възнамерявали. Поддръжниците им са отблъснати от „безсмисленото насилие“ и захвърлят парите си, убежищата си, нежеланието си да сътрудничат на полицията и съпротивата да разкрият всичко.

Огри Кронин улавя противоречивата морална психология, която определя рамката на терористичните движения: „Насилието има международен език, но и уреденият цивилизован живот също има.“

Стивън Пинкър е професор по психология в Харвард. Прочул се с монографията „Езиковият инстинкт“ (1994, български превод на Бойко Пенчев – 2007). Новата му книга е „По-добрите ангели на нашата природа: Защо насилието е към своя край“.

Памет

Лоурънс Уеилър

Макар че живея в Ню Йорк и бях толкова ужасен, колкото всички останали през онова първо утро, почти от самото начало се усетих как започвам да отстъпвам от общата тенденция на великия консенсус.

Разбира се, чувствах се ужасно за изгубените животи – 2606 в самите кули, още около 150 в катастрофиралите самолети – и за семействата на пострадалите, особено за децата (аз също изгубих баща си внезапно, абсурдно, необяснимо като гръм от ясно небе в автомобилна катастрофа, когато бях на 10, така че ми е познато). Но те далеч не бяха единствените хора, които са преживели непрежалими загуби през онази година (имало е повече от 40 хиляди фатални пътни катастрофи в Съединените щати през 2001; почти 6000 фатални работни злополуки; 440 хиляди смъртни случая, причинени от тютюнопушене).

Нито пък това бе най-лошата подобна катастрофа, с която самият Ню Йорк се е сблъсквал: на 15 юни 1904 г. параход на име „Генерал Слокъм“ е изгорял до пристана на Ийст ривър, отнемайки живота на повече от 1020 пътници от общо 1342 (във време, в което населението на Ню Йорк е било само 3,4 милиона в сравнение с 8-те милиона през 2001 – определено сравнимо по мащаб бедствие). Един от фактите за нещастията в кулите близнаци, който е бил прикрит през годините, е, че ако си бил в сградата, когато се е случило, е имало огромен шанс да оцелееш.

Стегнати се, улавях се да си мисля, докато събитието се фетишизираше през последващите месеци – зейналата дупка в небето, придобиваща идолопоклоннически статут, целият политически живот (и дотогавашният здрав разум), изглежда, бяха засмукани от разразията се водовъртеж. Ню Йорк не е първият град, който някога се сблъсква с терористична атака, припомнях си отново и отново, нито пък – първият град, който някога е бил бомбардиран (по дяволите, ние самите като американци многократно сме бомбардирани толкова голяма част от останалите големи световни градове).

Може би проблемът бе в това, че просто се смятахме за защитени от тези сили, които посягат на чуждия живот, защитени от историята (историята, някога определяна точно като нещо, което ние сме правили на другите, а не те – на нас); и сега изведнъж този стар исторически механизъм здраво издрънча, сграбчи ни и усещането изобщо не беше приятно.

Нито може да бъде казано, че исторически погледнато продължаваме да се оправдаваме с някаква изключителност. Лондончани по време на бомбардировките през Втората световна война е трябвало да преживяват това ден след ден в продължение на седмици и седмици, но не са се предали. Под лидерството на Чърчил е било сякаш колкото повече са ги нападали нацистите, толкова по-силно са се фокусирали те и толкова по-необикновено ставало спокойствието им: съвсем не са се огънали, а са се опънали. Придържали се към перспективите.

Защото когато си под смъртоносна заплаха, е най-неподходящото време изцяло да преобърнеш политическия курс с главата надолу. Тъкмо това желаят терористите, това е, за което умират. Но от теб се очаква да устоиш на изкушението.

Вместо това, в плен на коварната примка на страха, ние се стряскаме (или пък позволяваме на политическия ни елит да ни стресне) в лицето на гротесковото чучело на Патриотичния акт³; лова на набедените арабски и южноазиатски имигранти (много от тях – второ и трето поколение американски граждани); скалпеното нахлуване в Афганистан; пагубното фиаско в Ирак; нелепото фетишизиране на Светите места, Семейството и Героите; и в крайна сметка истеричната деформация на почти всички американски политици наред позволи при бедствието след урагана Катрина по време на втория мандат на забележително некомпетентния президент Джордж У. Буш разрастващи се дефицити и цялото безсмислено замаскиране на най-лошата финансова криза след Голямата депресия.

Разбира се, не всеки е бил заслепен. Късната Сюзън Зонтаг за мен виждаше нещата ясно от първия ден. Пишейки за първия брой на „Ню Йоркър“ след атаките (онзи с

11 септември 2001

12

незабравимата корица черно върху черно в стил Арт Шпигелман), тя заключи: „Политиката, политиката на демокрацията, която изисква несъгласие, която предполага промяна, бе изместена от психотерапията. Нека поскъбим заедно за това. Но нека не бъдем глупаци заедно. Няколко късчета историческо познание могат да ни помогнат да разберем какво се случи и какво може да продължава да се случва. „Нашата страна е силна“ ни се повтаря отново и отново. Точно това не намирам за съвсем успокояващо. Кой се съмнява, че Америка е силна? Но Америка не трябва да бъде само такава.”

Тези думи ѝ спечелиха широк спектър от критики дори и от редакторите на списания. (В крайна сметка, спомнете си, че „Ню Йоркър“, наред с множество други основни медии, подкрепяха кампанията в Ирак още от самото ѝ начало.)

Но аз не съм съгласен. Вие питате как 11 септември ще бъде помнен след 100 години. Нека не са 100, да са 50. Предполагам, че хората през 2061 г. няма да помнят нещастията в Световния търговски център, както ние днес не помним „Генерал Слокъм“. (Единствената причина, поради която аз съм запознат с тази трагедия, е, че веднъж проследих една смътна отпратка от „Одисей“ на Джойс, който, както знаем, развива действието си на следващия ден: 16 юни 1904 г.) И това е, защото тези хора, които ще останат до 2061 г., ще бъдат твърде заети да се занимават с бушуващите ефекти от глобалното затопляне. До такава степен, че изобщо няма да мислят за първата половина на 21. век, може да се позачудят какво, по дяволите, са си въобразявали хората тогава, че са пренебрегвали предупреждение след предупреждение.

Тези 10 години, които тъкмо изминаха, както всички трябва да осъзнаем, ако сме честни със себе си, бяха едно нестабилно десетилетие, десетилетието, през което е трябвало да се свърши нещо съществено, за да избегне светът очевидната катастрофа, към която сме се насочили. (Не можем да продължаваме претъпано да бездействаме година след година, защото имаме само още 10 години, след които ще се сблъскаме с кризата дори още преди те да са изтекли.) Вероятно можем да направим и двете: да почетем жертвите от 11 септември и междувременно да обърнем внимание на много по-голямото бедствие, което надвисва над нас. Проблемът очевидно е там, че нямаше как да го сторим и в почти всеки възможен аспект резултатът е едно изцяло пропуснато десетилетие.

Срам. Срам за нас.

Лоурънс Уешър е директор на Института по културология към Нюйоркския университет (*The New York Institute for the Humanities at New York University*) и автор на сборника „Ужасяващата долина: Приключения в повествованието“, излязъл в Щатите миналия месец с марката на издателство *Counterpoint*.

Справедливост

Марта Нусбаум

Защо навръх годишнината от 11 септември 2001 г. да говорим за световна справедливост?

Ами защо не? Това е ден, в който хората, потопени в заетия си живот, могат все пак да спрат и да се замислят по въпроси, за които обикновено не се сещат. Така че защо да не поговорим за една жизненоважна тема, която обикновено заема твърде малко от времето на повечето хора? Наистина малко след 11 септември 2001 г. написах, че може това да е нещастията, което да насочи съзнанието на хората навън, да накара американците, често толкова изолирани, да научат повече за развиващия се свят и неговите проблеми, при положение че сега тези други части на света са посегнали на нашата безопасност.

Но има два обезкуражителни факта, засягащи моралното съзнание: то обикновено е ограничено, съсредоточено върху хора и неща, които засягат личното ежедневие. И лесно се ангажира от емоционални единични случаи вместо от продължителни рутинни модели. Адам Смит в „Теория на моралните чувства“ привлече вниманието с два недостатъка, когато говореше за това как едно земетресение в Китай първоначално би пробудило голямо състрадание в „човечния човек“ в Европа, докато не се завърне ежедневието със своите предвидими, себеблъбяващи случки и този същият

Ричард Дрво, Падащият човек

човек не се загрижи повече за болката в собствения си пръст, отколкото за смъртта на милиони хора, които никога не е виждал.

Сега вече знаем, че Смит е бил прав. Изследванията за онова, което сме наследили от приматите (особено дело на Франс де Уол от университета „Емори“), показваха, че споделяме капацитета си за състрадателност с известен брой други видове. Междувременно изследванията на новородени (и по-точно на Пол Блум от университета „Йейл“) демонстрираха, че от много ранна възраст сме умели „четци на умове“, способни да възприемат света от нечия друга гледна точка. Но както човекоподобните маймуни, и хората обикновено развиват състраданието си в по-тесни граници с пристрастия към себе си и собствения си кръг от познати. И съответно едно нещастие, което се стоварва върху конкретен човек, когото ясно си представяме, обикновено има повече сила да напътства поведението, отколкото основният принцип за това на кого си струва да се помогне и кога.

В скорошната си страхотна книга „Алтруизмът у хората“ Ч. Даниел Батсън обобщава дългогодишни експерименти, показващи, че живата представа за страданието на друг човек е здраво свързано с пориви за помагане, но този състрадателен отговор често приема морално неясна форма. Когато субектът се съгласи с общия принцип за справедливостта, например при разпределянето на оскъдни медицински запаси, някой чуе живописната история за нечия беда, той обикновено би изпикал този човек в началото на опашката въпреки ясното съзнание, че нарушава собствените си принципи. Батсън заключава, че състраданието е необходимо за морала, но печално недостатъчно: имаме нужда от принципи и установени навици. Блум достига до подобно заключение: Моралът се корени в „човешката природа“, но е постижение на културата, която трябва да отива отвъд вродената ни даденост.

Видяхме и доброто, и лошото от състраданието за жертвите на 11 септември: силната вълна на интерес и загриженост за хора с различни раси и съдби, които загинаха; новороденото любопитство за другите, далечни от нашата нация. Но също така станахме свидетели и на тежък спад на състрадание: щом положението отново се „нормализира“, повечето хора се връщат към старите си навици и ежедневието си, продължавайки да поставят себе си и приятели си на първо място по добре познатия стар начин. Още повече натрупаното състрадание, което се е породило от нещастията, никога не се е преобразувало в засилен интерес в досаждните и скучни проблеми, които всещщност убиват толкова повече други хора по света отколкото тероризмът или войната: глад, недохранване, хронични заболявания, липса на канализация и чиста вода, абортни в зависимост от пола и детеубийства. Дори не се научихме на дълбока загриженост за правото на образование на всички деца по

света – тема, върху която се акцентира много след 11 септември във връзка с жените в Афганистан.

Какво тогава трябва да научим от тези неизненадващи и твърде „човешки“ грешки? Първо, имаме нужда не просто от емоционални отговори, а от регулиращи и поправящи ги принципи и навици. Второ, по-добре да превърнем тези принципи в закони и институции, които се отнасят към всички хора с еднаква загриженост и внимание: на национално ниво, но и чрез международни споразумения и дейности по отношение на човешкото развитие и човешките права. Трето, трябва всички да се включим в усилията да се ангажираме със скучните, несексапилни зловонни проблеми, изграждайки световна загриженост, втъкана в живота ни. Бил Гейтс например ни показва добрата си преценка, съсредоточавайки филантропията си върху ваксините.

Тези от нас, които не разполагат с неговите средства, а това сме малко или много всички ние, могат все пак да допринесат значително – парично или дейно – за световния напън да се изкорени това, което нарекох „ежедневни“ убийци и осакатители на човешкия потенциал. Да не се съсредоточаваме върху нещастията. Нека да се устремим към пълната справедливост за всички.

Марта Нусбаум е професор едновременно в три департамента на Чикагския университет – по философия, по право и по теология. Автор е на много книги, последната от които е „Не се прогава: Защо демокрацията се нуждае от хуманитарните науки“ (Princeton University Press, 2010).

Преводе от английски ДИЛЯНА ГЕОРГИЕВА

¹ Publication of Modern Language Association – американско филологическо списание, сравнимо с нашето „Език и литература“, което също е официално издание на национално дружество на филолозите. – Б. пр.

² От лат. „terror“ – ужас, страх. – Б. пр.

³ The USA PATRIOT Act (народно наричан само “Patriot Act”) е декрет на Конгреса на САЩ за извънредни мерки в борбата срещу тероризма, подписан и от президента на САЩ Джордж Буш на 26 октомври 2001 г.

От специалния блок „An Era in Ideas“ на *Chronicle of Higher Education*, 7 август 2011.

Разрушената реалност

от стр. 10

него, да съхрани паметта за събитията чрез писането, макар и да е изпълнен със съмнение в силата на думите и способността им да осигурят трайност. Оказва се също така, че паметта за най-важния момент – мига на досега с чудото в необикновеното пространство на Бунара, е частично изтрита – достатъчно, за да не може да осигури неоспоримо доказателство за съществуването на свят отвъд, изпълнен с хармония и доброта. Героят остава все така изпълнен със съмнения, защото не е по силите му да възстанови „пукнатината в паметта”. Той осъзнава, че тези „празноти са най-страшното нещо, което може да се случи на човек”, защото „те поставят под въпрос самия факт на съществуването му” (Албахари 2010: 342). Текстът още веднъж разгръща идеята, позната и от други романи на Албахари, че загубата на памет означава разрушаване на идентичността. Нестабилните психологически състояния на героя също допринасят за внушението за разпадане на Аза. Тяхното въздействие се дължи в голяма степен на първоличното повествование, което често преминава в самоанализ. Съмнението е доминиращото състояние, което разяжда героя, обхващайки всичко – измамната действителност, вярата, смисъла, силата на думите, хората до нас, собственото Аз, дори самото съмнение, като в тази точка актът на усъмняване парадоксално изчерпва самия себе си. В този контекст може да бъде направен и един от възможните прочити на заглавието, подсказан на места и в самия текст – „пиявиците” биха могли да бъдат съмненията, които ни разяждат и разрушават отвътре. Страховете на героя прерастват в параноични състояния. Той е обзет от натрапчивото усещане, че е следен, изразяващо се в жеста на постоянно оглеждане: „След това се обърнах, погледнах наляво, погледнах надясно и видях, че никой не ме следи. Никой не ме следи, помислих, обаче не бях сигурен. Не съм сигурен, помислих” (Албахари 2010: 48). Друг важен образ за изграждането на това внушение е мъжът с черния шифер, когото главният герой среща из улиците на Белград. (А може би той е само плод на нечие измъчено съзнание?) На места в романа бихме могли да разпознаем похватите на жанра на трилъра – усилването на страшното е постигнато чрез натрупването на епизоди, в които героят изпитва моментен ужас, но скоро разбира, че причината е просто някаква игра на сетивата, зрителна измама, превъзбудено въображение. Романът е изпълнен с такива епизоди, които успешно биха могли да бъдат заснети в жанра на филмите на ужасите: „За миг ми се стори, че мракът придобива формата на тяло, на някакво присъствие, но като се отместих и промених зрителния ъгъл, видях, че това е само игра на съгъстващи се и разреждени сенки” (Албахари 2010: 138). Тези моменти засилват усещането за измамността на сетивното. Но както и във филмите, страшното не се изчерпва единствено с очакването на истинския миг на Ужаса. Настъпва момент, в който той става реалност – когато сенките пред дома на героя ще се окажат неговите биячи, когато мъжът с черната качулка ще се окаже жестокият убиец на Яша, когато приятелят Марко ще се окаже на страната на злото.

4. Проблематичният Друг

Проблемът за Другия е един от ключовите за текстовете на Албахари. В романа „Пиявиците” той може да бъде разгледан в два аспекта – в плана на приятелството (образа на „значимия Друг”, представен чрез най-близкия приятел на главния герой - Марко) и в контекста на проблема за етническата търпимост (образа на „различния”, представен чрез еврейската общност в Белград). Фигурата на Другия, с когото Азът (главният герой) непрестанно се съизмерва, е характерна за романите на Албахари. В ролята на този Друг са сръбският писател Даниел Атияс от „Околосветският пътешественик”, професорът по политически науки от „Снежният човек”, канадският литературен критик и писател Доналд от „Стръв”. Главните герои в тези романи често диалогизират с този Друг - влизат в реални или въображаеми спорове с него, държат в съзнанието си „какво би казал” или „какво би помислил” той. Образът на Другия е колкото конкретен (реален персонаж в текста), толкова и представа във въображението на главния герой. Това наблюдение е прецизно формулирано от сръбския писател и литературен критик Михайло Пантич, който предлага да видим образа на Доналд от „Стръв” по следния начин: „по-скоро илюзия, отколкото истински герой, повече критически контрапункт, отколкото фигура, която говори самостоятелно,

необходим на разказвача като подсъзнателен авторитет и като медуум” (Пантич 1997: 558). Това наблюдение успешно би могло да бъде отнесено и към Марко, когото главният герой от „Пиявиците” нарича „единствения си приятел”.

Марко изпълнява функцията на приземяващия глас, като утвържда главния герой тогава, когато въображението му го отведе твърде далече: „Мислите четете Йога в „Междувъзвездни войни”, би казал той, няма такива неща във всекидневния живот. И би добавил, че е крайно време да престана да живея в света на научната фантастика, че трябва да се върна в този свят, колкото и хаотичен да е той” (Албахари 2010: 106). Условното наклонение обаче в тези разсъждения за това „какво би казал”, „какво би помислил”, „какво би направил” Другият (често използвана техника и в „Стръв”) само подчертава неговото действително отсъствие – Марко изгубва реалните си очертания, превръща се във въображаем образ, особено след като изчезва задълго от събитията, свързани с главния герой. Но се случва и още нещо – отишъл да потърси своя приятел в апартамента му, главният герой разбира, че Марко може би въобще не е човекът, когото си мисли, че познава. Черният памучен пуловер с качулка на закачалката в неговия коридор, непознатият мъжки глас, който се чува от вътрешността на апартамента, подсказват връзката на Марко с убийците на Яша (без текстът да е ясен и еднозначен). Моментът, в който двамата „приятел” се вират един в друг, разделни от прага на входната врата, е изпълнен с драматизъм: „Гледахме се, още няколко минути, после той с всички сили затръшна вратата” (Албахари 2010: 380). Този жест придобива метафоричното значение на една необратимост. Главният герой остава отчайващо самотен, подобно и на други герои от романите на Албахари. Вторият план, в който се разгръща проблемът за Другия, е свързан с темата за етническата търпимост, за толерантността към различие. От перспективата на главния герой в „Пиявиците” е изразена категорична критика към омразата и изблиците на жестокост в сръбското общество в края на ХХ век. Показателен е епизодът, в който главният герой е жестоко пребит от група неонацисти заради своите коментари във вестник „Минута”, в който призовава към етническа толерантност. Героят вижда симптомите на болест, завладяла цялото сръбско общество – омразата към Другия. Романът изразява идеята, че зад тази омраза в действителност се крие омраза към самия себе си. Прикривайки личната си безпомощност, човекът е склонен да търси вината „не у себе си, където тя наистина се намира, а в някой друг” (Албахари 2010: 268). Тук се намесва и проблемът за изкупителната жертва, която, както се казва на едно място в романа, трябва да бъде достатъчно видимо различна и достатъчно безпомощна. Пример за това са еврейите - традиционна изкупителна жертва в историята на човечеството. Еврейската идентичност в романа е представена като бремене – тя носи отпечатъка на вечна прокълнатост.

5. Живият текст на романа

Осъзнаването на живота като „винаги хаотичен”, защото „в него стават твърде много неща изведнъж”, променя и начините на „разказване”. В романа на Албахари са прелетени множество нишки, които разкриват неразрешими противоречия. Объркването се допълва и от множеството смислови пластове, които създават усещането, че при всеки нов прочит разказаното ще изглежда по различен начин и че някой друг читател ще четете друга, различна от моята версия в същия този роман. Както казва самият Албахари в едно свое интервю за канадското славистично списание, „литературата е като река”, и позовавайки се на Хераклит, допълва, че „не можеш да стъпиш два пъти в една и съща река”. „Пиявиците” изразява характерна за текстовете на Албахари идея – тази за невъзможността да бъде конструиран завършен смисъл, да бъде придадена веднъж завинаги желаната цялост на света чрез думите. Тази идея намира своя образ в „живия текст” на тайнствения ръкопис за Бунара, който непрестанно се променя, допълва и обновява. Романът на Албахари се позовава върху метафората на Борхес за пясъчната книга: „ръкописът ми напомняше на онази безкрайна пясъчна книга, която Борхес толкова желаеше; всеки път, когато го отварях, той се превръщаше в нещо друго...” (Албахари 2010: 44). Търсеният в текста смисъл постоянно се изплъзва, не може да осигури жадуваната сигурност. Драматизмът в „Пиявиците” идва от напрежението между вярата и неверието в словото. Въздействието се гради именно на тази разкъсаност на главния герой между „утехата”, която намира в думите, и съмнението

в способността им да създадат нещо трайно. Разбирайки безсмислеността на своето начинание, героят гори размишлява върху възможността да изгори своя текст. В същото време съзнава, че думите са единственото нещо, което му е останало: „всичко, което ми е останало, са думите и опитът да направя от тях нещо, което ще бъде поне привидно трайно”. Бихме могли да потърсим прилики между драмата на пишещия в романа на Албахари и драмата на Сизиф в мита – усилията и в двата случая са обречени. Но текстът на Албахари се доближава до прочитан на мита, направен от Албер Камю, според когото трагичната победа на героя е в това, че той избира своята съдба и продължава да търкаля своята скала нагоре към върха. Романът на Албахари изразява представата за такъв тип писане (разказване), което се отказва от това да дава готови отговори, а вместо това неумолимо задава въпроси. Тя е изказана от главния герой: „Мога само да предположа, че някои хора успяват да разкажат своята история или това, което желаят да разкажат, така, че всичко да се схване като отговор или поне като отваряне на отговор, докато други, между които очевидно спадам и аз, превръщат своята история или онова, което искат да разкажат, във въпрос...” (Албахари 2010: 258). Един от въпросите, които романът „Пиявиците” задава, е какво има отвъд и защо изглежда така, сякаш на човека никога няма да му бъде дадено да знае със сигурност. След кабалистичния експеримент с възникването на героя е останал само неясният спомен за огнената порта, през която пристъпва, за входа на разкошния небесен дворец, който отвежда към друг, по-голям дворец, а той към друг – още по-голям, за изправянето пред огромния трон и предположението: „Ако тронът е толкова голям, колко ли голям е онзи, който стои на него?” (Албахари 2010: 382). Но това е само смътен спомен, който остава героя, изпълнен със съмнения къде е бил и възможно ли е да е бил на крачка от осъществяването на своята мисия. Романът на Албахари просто изоставя своя герой в момента, в който той знае, „че една поредица от събития е окончателно приключила, докато същевременно нищо не подсказва носи ли нещо и дали изобщо съществува новото начало” (Албахари 2010: 381). Това е и мястото, където романът остава и своя читател – в точката на разрушението, но без визия за ново сътворение. Единственото, което е останало на изоставения човек, е смътното, но неизразимо с думи усещане (а може би само илюзия?!), че има нещо отвъд... Внезапното замлъкване в края на романа оставя цялата екзистенциална проблематичност да се стовари върху четящия, обръща всичко навътре към него, без да дава някаква външна опора и сигурен смисъл, за който да се улови.

Романът „Пиявиците” трябва да бъде прочетен на един дъх, така както е написан - без нищо един нов ред, под формата на един-единствен параграф от следващи едно след друго изречения. Текстът се излива наведнъж, разказва и разказва, на места криволичи, отклонявайки се от интригата, говори за различни проблеми – политически, литературни, идеологически, исторически, екзистенциални, без да забравя да се завърне към мястото, откъдето е кривнал, и в края, в пълно изтощение (подобно на един живот), когато спира и „сърцето на мастилената писалка” в ръцете на пишещия, разказът просто замлъква: “И ето, замлъкнах”. По инерция отгръщам следващата страница и виждам... Това е краят.

Библиография:

Албахари, Давид. *Пиявиците*. София: Сиела, 2010.
Албахари, Давид. *Стръв*. София: Библиотека 48, 1999.
Рикъор, Пол. *Самият себе си като някой друг*. Плевен: ЕА, 2004.
Мраовић, Дамјана. *В рисковни епохе*. - Златна греда, год. 2, бр. 3, 2002.
Пантич, Михајло. *Језиком о смрти! Давид Албахари, Мамац*. - Летопис Матице српске, год. 48, књ. 115, 1997.
Рибникар, В. *Историја и траума у романима Давида Албахарија*. - Матице српске, књ. 54, св. 3, 2006.
Albahari, David. *Svetски putnik*. Beograd: Stubovi, 2004.
Canadian Slavonic Papers / Revue canadienne des slavistes, Vol. L, No. 1–2, March–June 2008.

¹ Трудността романът да бъде представен с едно определение в някаква степен се отнася и до идентичността на неговия автор - сръбски писател от еврейски произход, който живее и твори в Канада, но създава своите текстове на сръбски, след което те са пребеждани на английски и други езици. Тази сложност на идентичността на самия автор остава своя отпечатък и върху неговите текстове.

² Още в началото на романа е посочено времето на действието – 8 март 1998 г. Самият разказ за събитията се случва шест години по-късно. Конкретно посочено е и мястото - Белград.

Насладите на Турция

Ангелът на смъртта

Едуард Родити

Едуард Родити (1910-1992) е американски поет, автор на разкази и преводач. Потомък е на еврейска фамилия, живяла в Турция. Роден е в Париж, получил образованието си във Франция, Англия, Германия и САЩ. Запознава се с Т. С. Елиът, Дж. Джойс, А. Бретон и други литературни фигури, докато живее в Лондон, Париж и Берлин (1929-1937); публикува в *Oxford Outlook* (1929) първия сюрреалистичен манифест на английски – “Новата реалност”. Работи за американското правителство през Втората световна война, за Службата за военна информация, а също и като преводач полиглот към Държавния департамент по време на конференцията в Сан Франциско за учредяване на Обединените нации, международния военен трибунал, съдил военнопредстъпниците в Нюрнберг, ЮНЕСКО и Общия пазар. Издаа е книжите “Стихотворения за F” (1934), “Затвор в затвора: три староеврейски елзгии” (1941), “Оскар Уайлд: критическа студия” (1947), “Диалози върху изкуството” (интервюта с художници модернисти като Марк Шагал, Хуан Миро, Оскар Кокошка и др.) (1960), “За хомосексуалността” (1962), “Среднощен император” (1974), “В изгубен свят” (1978), “Трижди избран” (1981) и др. Преподавал е в различни колежи и университети. Наред с литературните си постижения е известен и като ментор, насърчавал млади автори. Превел е редица книги от френски, немски, испански, датски и турски. Неговият превод (1961) на романа на Яшар Кемал “Индже Мемеу” (1955) представя за пръв път известния турски автор на англоезичната публика. Поместеният тук разказ е от сборника “Насладите на Турция” (1978).

З. М.

Тежките завеси от дамаска в убито зелено бяха спуснати, за да изолират дневната светлина в хотелската стая, където Хаймаки Абулафия - единствено дете на богати родители, лежеше, умирайки от загадъчна треска. Той пътуваше с майка си и баба си с Ориент експрес обратно от Париж към техния дом в Цариград. През първата нощ на тяхното дълго пътуване шестгодишното момче първо се оплака от главоболие. През следващата нощ, когато щорите на тяхното спално купе бяха вдигнати, за да открият заснежения алпийски пейзаж, майка му забеляза, че Хаймаки бе неспокоен и зачервен. От обемиста и добре заредена кожена чанта за тоалетни принадлежности тя разопакова термометър и премери температурата му. Беше само леко трескав, но по-късно с напрегнато на деня всеки път, когато мереше температурата му, забелязваше, че тя неизменно се повишава. През настъпващата нощ детето изпадна за кратко в несвъят, а после потъна в неспокоен, но тежък сън, от който стана все по-трудно да го будят. От време на време той щеше да се пробужда от него единствено за да простене и за кратко да се оплаче от жажда и главоболие. Когато влакът стигна до Виена в сищото зимно зоряване, те решиха да прекъснат пътуването си и наеха стаи в един от големите хотели на Рингщрасе. През следващите два дни няколко от водещите медицински знаменитости на австроунгарската столица бяха спешно извикани до леглото на малкия болник. Макар че имаше разногласия относно причината за треската, всички те бяха единодушни, че твърде късно са ги повикали за консултация, за да бъдат напълно сигурни относно резултатите от лечението или предписаните от тях лекарства. Нито пък някой от тях бе готов да поеме риска да транспортира умиращото дете от хотелската му стая в клиника.

Майката и бабата на детето бяха изпаднали в отчаяние. Хаймаки дори вече не даваше признаци, че ги разпознава, в редките случаи, когато все още отваряше огромните си тъмни, раздалечени очи и посягаше с треперилава ръка към чашата с минерална вода, оставена върху нощното шкафче, готова да утоли трескавата му жажда. Баща му Бехор Абулафия пътуваше по търговски дела в Техеран, Табриз, Исфахан, Шираз, Хамадан или Мешхед. С пристигането на семейството във Виена незабавно бяха разпратени телеграми до неговите кореспонденти във всички тези градове, но все още не бе получен отговор. Дали той не бе продължил по-нататък към Херат и Кандахар в дивия и размирен Афганистан или през границата – към Бухара и Самарканд в руски Туркестан? Човек никога не знаеше колко далеч можеха да го отведат неговите пътувания, след като веднъж стигнеш до Техеран, където по базарите можеше да чуе от някой свой агент, че мюсюлмански принц номад е готов да продаде част от натрупаните наследствени редки килими или че първенците, стопанисващи някоя почти изоставена джамия в оживен град, сега опустял след десетилетия поредни сушави години, са нетърпеливи да продадат имперски или царски килими, дарени преди много години от някой благодетивн шах или емир.

Сами и изоставени на собствената им съдба в този чужд град, двете жени се чувстваха съвършено безпомощни.

Никоя от тях не говореше и не разбираше никакъв немски, но те установиха, че гладкият им левантински френски бе достатъчен, за да се разберат с персонала в техния хотел и с австрийските доктори, препоръчани им от неговата управа. Видният лекар, който току-що си бе тръгнал, бе весел като добър актьор, връхлетял от зъбобол, в комедия, в която знае, че трябва да прикрива собствената си болка и да накара публиката да се смее. Но майката и бабата на болното момче не се заблудиха от любезната показна обнадяденост на лекаря; те предусащаха, че след като не успя да докаже медицинските си умения, той вече бе изгубил интерес към случая, макар и да обеща да се върне веднага, в случай че промяна в състоянието на пациентта оправдава повторното му повикване. Сега те бяха сами в стаята с болното момче. Макар че се стремяха да не повишават глас, за да не го безпокоят без причина в коматозния му сън, те дадоха воля на гложещата ги тревога в дълъг шепнещ разговор на ладино, езика, на който обикновено говореха у дома си испанските евреи в Османската империя.

Дали момчето наистина спеше? От самото им пристигане във Виена то лежеше там - вече три дни и две нощи, почти неподвижно, дишайки равномерно, но никога много дълбоко, освен когато от време на време помръгваше и простенваше, протягайки ръка, твърде немошна, за да държи чашата с минерална вода, с която се опитваха да утолят жаждата му. Единствено бабата на момчето – старата Естела Бембасат, все още хранеше надежда. Без никога да се бе доверявала на каквито и да било доктори, тя все още вярваше в собствените си традиционни плачи. Сега, когато всички останали се бяха провалили, дъщеря ѝ с неохота и без особена надежда ѝ позволи да вземе нещата в свои ръце.

И двете - Естела Бембасат и дъщеря ѝ Регина, бяха израснали в Хаскъой, процъфтяващо предградие на сефарадските евреи с излед към Златния рог, отвъд водите на който – в стария град зад крепостните стени, някогашна столица на Византийската империя – покрай брега под хълмовете, където се издигаше гръцката православна Патриаршия, превърнал се в подобие на гето, населявано само от най-бедните, които зависеха от благотворителните институции на общността, за да преживяват, се намираше много по-старият еврейски квартал Балаат. Макар и образовани във френски училища, и двете жени още се придържаха към ладино като свой език на общуване, както и към традиционния начин на живот на испанските евреи от Леванта. Например въпреки централното отопление в хотелската им стая във Виена, сега те и двете бяха облечени в дълги обточени с кожа домашни кафтани, които обичайно носеха зимно време у дома си в Цариград, където дори най-заможните често пъти бяха принудени да прибегват до такива примитивни и по-малко резултатни средства за стопляне, когато мразовитите ветрове, идващи отвъд Черно море, връхлитаха куполите и минаретата на имперския град с внезапни и свирепи виелици, подобно нахлуването на голи до кръста варвари ездачи, отпуснати на воля срещу западния свят от все същите тези непредсказуеми азиатски степи.

След като отново се консултира шепнешком на ладино с дъщеря си, сега Естела Бембасат се оттегли в съседната стая и се облече, за да излезе навън по своята работа. Като се приготви, тя се появи за кратко – внушителна, макар и леко екзотична фигура. Дори когато придружаваше дъщеря си при пътувания в Западна Европа в собствения си стил на обличане, тя правеше само незначителни компромиси по отношение на текущата мода. Под широкото ѝ палто от черна кожа, което бе с открояваща се чуждоземна кройка, сега тя бе облечена в колосаните черни коприни на по-възрастните, средна към горна ръка испано-еврейски двобици в османската столица и вместо шапка носеше черен воал, омотан около главата и лицето ѝ, който се спускаше върху раменете ѝ така, че тя почти приличаше на католическа монахиня. Сякаш за да избегне припознаването с монахиня тя твърде явно държеше в едната си ръка със свалена ръкавица мюсюлманска молитвена броеница от тъмножълти, почти кафяви кехлибарени зърна, които прехвърляше нервво, съсредоточавайки цялата си тревожна напрезнатост в този безобиден тук, така че да бъде свободна да действа още по-решително и резултатно във всяко друго отношение.

След като се спoguва с дъщеря си, тя слезе по стълбите и отривисто се допита до портиера на хотела на френски. Когато портиерът ѝ помогна да се качи в теглено от коне ландо такси, което той спря за нея, изненадан неговият кочияш едва повярва на ушите си, когато тя му даде - със силен чуждестранен акцент – адрес в най-бедния виенски квартал, намиращ се в дъното на Леополдщад, отвъд канала на Дунава. Хванал курс с клиент от такъв елегантен хотел, той размишляваше,

че дори да бе родена в таква долнопробно гето и рядко да се завръщаше там, макар и на кратки посещения, тя би могла да го стори особено в такъв свиреп зимен следобед като този.

Ниски сиви облаци бяха надвиснали над Виена, заплашвайки я с виелица. Когато Естела Бембасат пое по своята задача, снегът едва бе започнал да се сипе по тротоара на почти опустялата Рингщрасе. Ландото стигна до ъгъла при Операта, откъдето започва Кертнерщрасе, силен порив на вятъра, надигащ се към тях откъм откритото пространство на “Карлплац” ги обгърна в снежен облак, подобно пясъчна буря в пустиня. Докато виелицата нахлуваше по Кертнерщрасе и се завихряше към църквата “Свети Стефан”, малцината пазаруващи по магазините, които все още крачеха по тротоарите, бързо потърсиха убежище във входовете или в по-заветните странични улици.

Снегът вече се стелеше плътно по опустелите тротоари на “Ринга”, когато два часа по-късно Естела Бембасат се завърна в хотела си, сега придружавана от прастар равин, чиято външност и облекло предполагаша принадлежността му към странна общност на балкански евреи от Босна или някоя група екзотична провинция, завладяна от Австро-Унгарската империя при походите ѝ на юг. Двама млади послушници ги следваха във второ ландо такси; външият вид и облеклото им бяха също толкова причудливи като тези на Учителя им. Когато и четиримата излязоха от такситата на тротоара, снегът отразяваше светлината от уличните фетери, така че в този вечерен час “Рингът” изглеждаше по-ярък и по-малко сив, отколкото бе на дневна светлина, а облечените им в тъмни грехи фигури се открояваха рязко на техния фон и лесно биха могли да извикат в ума някаква зловеща старинна история за вещаещи прокоба призраци, дошли на сватба, облечени като за погребение.

Двамата млади мъже разтовариха от тяхното такси голям месингов мангал за отопляване на стая с кехлибарен отблясък на въглени, каквито се срещат в Турция, а също и две затворени кошници, плетени от ракута. Звуците, долитащи от едната от тях, подсказваха, че вътре има жива птица. Следвайки Естела Бембасат заедно с товара си, те влязоха във фойето на хотела, където техният външен вид привлече силно вниманието на околните, повикаха асансьора и скоро се озоваха в стаята на болното дете.

Насред стаята, зад спуснати завеси, двамата млади послушници поставиха месинговия мангал, напълниха го с въглища от едната от кошниците, после запалиха огъня в него, като взеха необходимите предпазни мерки, за да избегнат изпъването на стаята със задавящ пушек. Междувременно възрастният равин бе извадил компас от джоба на кафтана си и сверяваше с него посоката, така че да е сигурен, че е застанал с лице, обърнато на изток, когато веднага, щом всичко бъдеше готово, щеше да призове молитвено Божията помощ. Преди да започне да се моли, равинът предупреди двете жени, че каквото и да стори сега, те никога повече не бива отново да произнесат името на Хаймаки в присъствието на момчето. Докато неговите послушници хвърляха благовония, разни билки и прахове в огъня, равинът започна да се моли под молитвеното си наметало, а стаята постепенно се изпъваше със завихрящ се и силно мируещ дим.

Когато стаята се изпълни от дима дотолкова, че заприлича на онези пещери в древността, където вулканичните изпарения предизвикали оракулския транс на Сибила, послушниците отвориха втората кошница и извадиха от нея жив черен петел, който гиво припаякваше с криле, докато се опитваше да се измъкне от здравата им хватка. Държейки обречения петел с главата наголу, така че кръвта да се оттече към главата му и скоро да предизвика вцепенение, което да обезсили съпротивата му до обездвижване, по-възрастният послушник се приближи към рабина, който веднага, щом привърши молитвите си, сграбчи птицата в лявата си ръка, докато другият послушник му подаваше остър нож, който той хвана в дясната, като се приближаваше към леглото на малкия болник.

Предсмъртните хрипове вече клокочеха в гърлото на Хаймаки, докато равинът издигаше ножа над главата си и извика момчето на ладино със силен и императивен тон, подканяйки го да забрави собственото си име и преименувайки го сега с тайното име на обречения петел, тъй като всички сътворени неща имат име в съзнанието на техния създател. Тогава равинът тържествено нарече петела с името на умиращото момче и призовавайки

на стр. 16

Организация на тялото в криза

Любомир Николов

С Калина не сме лягали; дългите ѝ розови нокти граскат първо чашата, после бара, после гънките ми и накрая, във времето около изгрева, се забиват в гърба ми, срязват ризата, убеждавайки ме в нещо, адски важно за нея. Седнали сме в едно кафене, потънали в излъскани фотьоли, приотявали сигурно половината град, и пием кафе, опрели глава до глава. Половината неща си ги казваме, другата половина се прелива чрез някаква луда трансфузия на мисли, когато човекът до теб е част от теб.

Сутрин, казвам ѝ на пресекулки, докато петят скорците и котките лениво спят, докато насекоми търкат фацетни очички и хич, ама хич не им се почва оная зоненица и взаимно изяждане, сутрин, продължава тя, защото така сме си говорили цялата нощ, взимайки мислите си, сутрин, докато гъсениците протягат тела до три пъти повече от себе си, отворени от това тяло и чакащи съня на какавидата, която ще получи крила и ще види свят, сутрин, докато насън сме обиколили неземни светове, а в будност ни чака труд и повторение на вчера, продължавам, така че биографията ни ще натежи не с приключения, а с дни монотонни и зли, сутрин трябва да загърбим реалността и да заживеем, удавени в кафето, добавя тя, или в друг оптимизъм, дошъл в мозъка ни от химери и химия. Сутрин, казвам лениво, трябва да сме дълговети титани с поглед, реец се надалеч и възгледу далеч от удобства, далеч от кулинарни, културни, ренегатски, пошушва тайно в ухото ми, и урбанистични напасти, далеч от тунинга на масите и балансирания, хеви-метъл правилен възглед - така и натам, където всички гледат – завършвам заговорнически. Калина млъква, подпира главата си на рамото ми и погледът ѝ замръзва. Гледа някаква многозначителна точка на тавана. Гледа я пет минути, без да каже нищо.

Безсловесното ѝ взирание изнервя хората на отсрещната маса. Те стават и тръгват делово нанякъде. Сутрин всички вървят право нанякъде, все едно че имат начертани стрелки по тротоарите.

Стойте далеч от загръствания и опашки, казвам им в гръб. Тромбите на обществото запушват душата и мислите хулигани се реят наум, без най-хубавите да стават реалност. Единият се спира. Извърща глава и се готви да каже нещо. Тихо! – правя му знак, слагайки пръст пред устните си. Тихо трябва да е в душата и само мисли, леки като вятър, трябва да навестяват разсъдъка. Трябва с пръчка да се гонят всички практични, производствено-обогатителни мисли с меркантилна украса, трябва да ги гоним от храма на разсъдъка - нека да живеят живота си в обществото, не в главите ни. Калина напуска точката на медитация и пак ми взима мисълта, продължавайки - обществото е ссссбъркано, тонално сгрешено и зло и като капран лепнецо лошо. Да. Сутрин човек трябва да е тefлонов и всякаква мърсотия да се отпича, а не да се втича в него. Ако човек я приеме, става съвд за отрова и после я пръска с очите и думите си.

Човекът, на когото направих знак, ни е изслушал търпеливо и любезно и си тръгва. Като седне зад бюрото си и като отхвърли малко работа, ще каже на другите в стаята „...а сутринта имаше двама луди в кафето”.

Не е напълно прав. Организацията на тялото и ума в криза е напрежение, което си струва усилията. Всяко усилие се изплаща същия ден и веднага. Аз бих му казал: „Ние тук на тия ширини много бързаме, поддържаме всичките си зъби, но не се усмихваме. Вижте лежащите продавачи в Мумбай – стоката върху килимчетата им е не повече от боклука, който изхвърляме всекидневно. Вижте рибарите, ползващи птици, покачени на колове, за да не ги отнесе океанът или съдбата. Вижте купувачите на кисело мляко в Сирия, които опитват с пръст от легена и ако харесат млякото, тогава купуват. Не бързат. Не изграят на сяло като нас”.

При нас денят е предвидим, казва Калина. Ставаме прави от лезлото и веднага се спягаме – мускулите диктуват израта. Отпусни се! Хищният ѝ маникюр се впива пак в ризата ми. Още не е пробил. Мелницата за хора, продължава тя дрезгаво, работи всеки ден, не пристъпвай прага, защото, влезеш ли вътре, и най-върховните ти усилия не могат да те предпазят да станеш на кайма. Процесът е необратим и жалък. Не бързай, бръсни се гладко и питай огледалото, на къде си тръгнал в тоя ранен час, не може ли пътят на човека, траекторията на напредъка му да са несъответни на усилията, които ще положи. Не може ли нещата да стават незабележимо леко, все едно сме в някакъв добре функциониращ рай. Трябва ли му на човека, пита, върховно и бурно наслаждение, стигащо до пресициране, за да се чувства жив.

Млъкваме и пием кафе. Това може би е шестата чашка на всеки. Достатъчно, за да не млъкнем. Говорим на сънените хора през няколко маси, говорим им тихо. Къде ще намерите гняв толкова благороден, че да изгори пошлото, нископлатено и олигавено блюдо на платежната повинност. Чак след като знаете, че е безсмислено да ставате без висока цел, чак тогава станете, и не четете вестници, а бройте едно, бройте две, бройте каквото въодушевления ви нападат като едно, две, три, и когато някое ви обземе, не го бройте, а му се отгайте и спрете да броите.

Любомир Павлов Николов е роден през 1961г. в гр.София.

Завършил е психология в СУ “Климент Охридски”. Специализирал във Варшавския университет. Сборникът му разкази „Въжеиграчът Карой” /Сиела 2009/ бе номиниран за наградата „Хеликон”. Негови разкази са публикувани в „Капитал Лайт”, „Труд”, „Литературен вестник”, „Стършел”, „Сега”, сп. „Съвременник”, „Знаци”, „Страница”, „Море”, както и в няколко антологии със съвременни български разкази. Носител е на наградата „Чудомир” 2008, награда на фондация „Буквите” и на LiterNet.

Ако някой ви пита как сте, за да разбере, че и вие не сте добре, му кажете: добре съм, добре съм, добре съм, добре съм, добре съм, добре съм, добре съм – ха – стигна ли ти за седем дни – не ме питай повече тази седмица, мой човек. Аз не съм песимистичен идиот, аз съм тръгнал за някъде. Но! Слушай, вселената, видяна през една дупка, е буква от текст – защо спориш, защо се дбоумиш, защо въставаши или роптаеш, или се възторгваш от буквата, като не знаеш в каква организация членува тя. Не знаеш дори каква е думата, камо ли изречението. Сутрин наблезни на кръгозора. Кризата влиза първо в обувките, може да ти е студено на краката, обаче често това няма значение. Очите са далеч от голите пети.

Хората не чуват нищо от това. Продължаваме един през друг да шептим, допрели глави. Организирайте очите си. Дръжте дистанционното в хладилника и така ще лежите мъдри десет минути повече. Стойте далеч от предавания за обкусяването - знайте, подправките подправят, а обкусявки няма, така че няма с какво да се овкуси животът. Те нека си обкусяват предаванията, вие бъдете твърдо пас в такива игри за стотинки. Вас тия велики работи в тизани, дебати на живот и смърт, въртящи се колела с награди и найлонови подаръци, ако кажете думата „боб” наобратно, не ви трябвават.

Протезнете се – едно протягане е половин сантиметър въздух. Тялото иска организация. Целувайте се. Светът между две устни е така пресован и крехък, толкова обещаващо сочен и нов, че дишайте парчето въздух между вас до изнемога. Там някъде се ражда надеждата и кипи огъня, който сгрява войници, моряци, стокосведи, сметководителки и всякакви служещи. Само тоя огън осветява бюрата им и ги прави работоспособни. Ура. Има злато и в тази почва. Нека ръцете ви да станат металотърсачи – докато сте сънени ги размахайте на границата на битието и съня, хванете каквото можете, така че всеки ден да е едно небитие и да изключва логиката на новините, пълни с насилие, подлост, полштика и кръв. Това в новините е календарно небитие. Вие там не живеете – организирайте тялото си според намерението да сте бодър дух. Прочистете ушите си – ударете камертон – останете на тая висока честота – с нея няма да чувате шума, а само музиката.

Поздгелчкатайте се – смехът, предизвикан дори насила, а още повече неочакваният, е балсам. Оципете мускулите, вкочанени от кризата – не може вие да си мислите, че живеете добре или някак си, а някои части от тялото ви, някои мускулни влакна да живеят в страшно капатонно напрежение – тоя свят не е тежен, все пак – оставете ги във вегетативен релакс – това ниво растеж - какво са тръгнали да се напругат за проблеми, които дори не са техни. Раздвижете се, точно така - казваме на тръгващите си. – Аре чао!

Вече сме само двамата. Изброяваме – за мускулите, ушите, зрението казахме. Но може да кажем още. Освободете сестивата от отговорността да се борят – те не разбират логиката на обществото – обществото не е съществувало в онтогенезата им. Завистта стяга гърдите, злобата вдига напрежението в кръвоносните съдове, безпаричието и бедността гисцират емоциите и човек ходи като на собственото си погребение и казва, ама аз съм добър човек, аз бях добър човек, така да знаете, а дружите кимат, ама им е жал. И защо е така – насън човек никога не е беден, там пари за екскурзии, летене, мазни евкалптовви масажи, разпадане на части и трансмутации, за целия този грандиозен цирк на безтелесно върхновение пари не се искат. Като умре човек, не е беден, като е бебе, не е беден – кризата е само за зрелите хора. Организирайте тялото. Ти, мое тяло, обитаваши млаг, безотговорен дух, който не живее само на тая улица и само в тоя град, дух, който може да се каже, не живее само тук, ами ха не е рекъл, ха не е отишъл да живее там, където няма вода, където пустинното слънце е безкрайно близо и устните се пукат от жажда, и тогава да кажеш, че там е криза, е обича и за слънцето, и за пустинята, и за пресъхналия ти мозък с тънки като конец мисли, търсеци влага. Кризата има степени. Организирайте тялото си.

Снете, казва Калина. Време е да спим и ние. Дърпа ме и ставаме.

Разказът е част от сборник, който ще излезе в началото на декември в изд. „Жанет 45” и е озаглавен „Очи на сяп, език на болен”.

Лаура Летински

Насладите на Турция

от стр. 15

Ангела на Смъртта да дойде и да отнесе своята жертва, заби ножа в гърлото на петела, като остави кръвта му обилно да се стече върху главата на момчето; тя скоро се просмука в сплъстените му тъмни коси вече спеннали от трескава пот. Майката на момчето нагаде ужасен вик, но баба му изглеждаше доволна и уверена.

Няколко минути по-късно, докато равинът и послушниците му се сбогуваха, момчето вече дишаше по-нормално и изглеждаше съвсем спокойно заспало. В продължение на три дни съсирената кръв на петела бе оставена да изсъхне върху главата на момчето, като лапа, която покриваше косата му. На четвъртия ден то се оплака само от слабост и поиска да яде. Подтикван от чисто професионално любопитство, виенският доктор, до когото преди това напразно се бяха допитали и който никога не бе избикан повторно, сега се обади, за да провери как се справя неговият бивш пациент, и трябваше да признае, че детето изглеждаше напълно възстановено от почти фаталната треска.

Но макар и измамен във Виена, Ангелът на Смъртта взе своята дан на мъст другаде. Равинът наистина бе предупредил двете жени, че отсега нататък момчето трябва да бъде назовавано с новото му име и че предишното му собствено име никога повече не бива да бъде произнасяно в негово присъствие. Но бащата на момчето в далечен Кабул не знаеше нищо за това предупреждение. Най-после той бе получил там – препратена от Техеран – една от спешните телеграми от Виена. Той веднага написа писмо, оповестяващо незабавното му завръщане и изразявайки благоговейната надежда, че с Божията помощ Хаймаки може би вече е във от опасност. В писмото до жена си той приложи кратка бележка, адресирана лично до сина му: “Наимаки, ми querido jiho, verdadero pasha de tu padre...”¹ Когато излезе, за да пусне това писмо, Бехор Абулафия се озова въввлечен в смутовете, толкова често случващи се по онова време из базарите в Афганистан – страна, разкъсвана от граждански размирици, докато руски и британски агенти се бореа да я привлекат към съответните техни сфери на влияние. Преди да пусне писмото, Бехор Абулафия бе наръган смъртоносно с нож от последователите на един фанатичен молла, в деня, когато той неволно бе назовал сина си с неговото име, което сега бе забранено.

Преведе от английски
ЗДРАВКА МИХАЙЛОВА

¹ “Хаймаки, обични мой синко, истински повелител на своя баща си...” (исп.). – Бел. прев.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ: Юлия Кръстева (Париж), Богдан Богданов (София), Кристиан Редер (Виена), Боян Биолчев (София), Ханс Улрих Рек (Жьолн), Никола Георгиев (София)

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: Ани Бурова (гл. ред.)
Егвин Сугарев, Георги Господинов,
Бойко Пенчев, Пламен Дойнов, Йордан Ефтимов,
Амелия Личева, Камелия Спасова, Мария Калинова, **Малина Томова**
Издава Фондация "Литературен вестник"
Печат: „Нюзпринт”
ISSN 1310 - 9561

Адрес: СОФИЯ 1606 ул. „Св. Иван Рилски” №1
Банкова сметка: BG56BPBI79401049389602, BIC - BPBIBGSG
Юробанк И Еф Джи България
e-mail: litvestnik@yahoo.com
http://litvestnik.wordpress.com
www.bsph.org/litvestnik
ВОДЕЩ БРОЯ Йордан Ефтимов